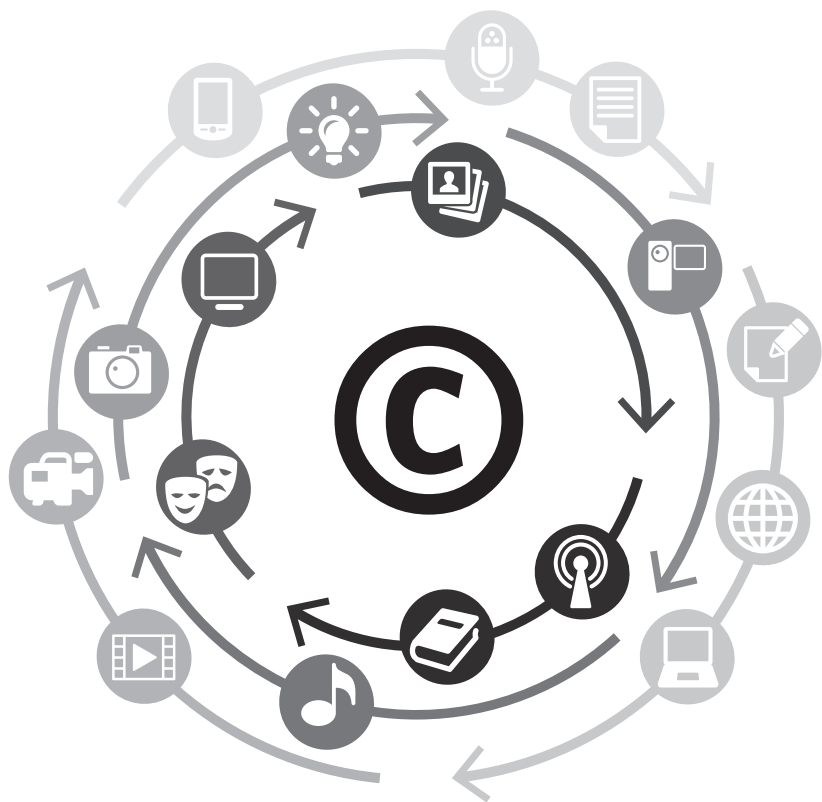

АВТОРСКО ПРАВО И СРОДНИ ПРАВА ЗА ЕЛЕКТРОНСКИ МЕДИУМИ

ПРИРАЧНИК

АВТОРСКО ПРАВО И СРОДНИ ПРАВА ЗА ЕЛЕКТРОНСКИ МЕДИУМИ

ПРИРАЧНИК

Автори:

д-р Јадранка Дабовиќ Анастасовска

д-р Ненад Гавриловиќ

д-р Неда Здравева

Издавач:

Центар за развој на медиуми Скопје

Ул. "Васил Главинов" 3/4-2, 1000 Скопје

Тел/факс: 02/ 3136 - 340

Интернет страница:

www.mdc.org.mk

Подготовка и печат:

eXpressive graphics, Скопје

© 2014 All rights reserved. Сите права се задржани

**Програма на УСАИД за зајакнување на независните медиуми во Македонија,
Проект за одговорни медиуми и законодавни реформи во медиумската сфера**

Оваа публикација е подготвена од страна на Центарот за развој на медиуми со великодушна поддршка на американскиот народ преку Агенцијата на САД за Меѓународен Развој (УСАИД). Мислењата изразени во оваа публикација му припаѓаат на Центарот за развој на медиуми и не ги изразуваат ставовите на Агенцијата на САД за Меѓународен Развој или на владата на Соединетите Американски Држави.

Содржина

ВОВЕД	5
ДЕЛ 1: Поимник	8
Што е авторско право?	9
Што е авторско дело?	9
Кои видови авторски дела постојат?	10
Што е авторско дело?	10
Што е аудиовизуелно дело?	11
Што е филмско дело?	11
Што се автор, коавтори, авторско дело од работен однос?	11
Автор	11
Коавтори	11
Автори на аудиовизуелно дело	12
Авторско дело од работен однос	12
Кога се стекнува авторско право?	13
Кои овластувања произлегуваат од авторско право?	13
Морални права	13
Материјални права	14
Други права	17
Колку трае авторското право?	19
Траење на материјалните права	19
Траење на моралните права	19
Што е предмет на сродни права?	20
Кои овластувања произлегуваат од сродните права?	20
Права на уметници – изведувачи	20
Права на произведувачи на фонограми	21
Права на филмски продуцент	22
Права на радио-телевизиска организација	22
Кога се стекнуваат и колку траат сродните права?	22
Траење на правата на изведувачите	23
Траење на правата на произведувач на фонограми	23
Траење на правата на филмскиот продуцент	23
Траење на правата на РТВ организација	23
Користење туѓи авторски дела	23
Пренос на правата	24
Пренесување со договор	24
Користење без дозвола од авторот	25
Управување со правата	28
Што е колективно управување со правата?	28
Кои права колективно се управуваат?	28
Кој врши колективно управување?	29

Како треба да постапуваат радиодифузните организации кога користат дела или предмети на сродни права кои подлежат на колективно управување?	29
Како се контролира користењето?.....	30
Како се определуваат надоместоци за користење?.....	30
Акти за определување на надоместоците.....	32
Тарифа.....	32
Распределба на надоместоците.....	33

ДЕЛ 2: Прашања и одговори34

Во информативната емисија на мојата телевизија сакам да вклучам извадок од говор на познат политичар емитиран во емисија на друга телевизија. Дали и на кој начин треба да го регулирам ова?	35
Информативен веб портал објавил истражувачка сторија за определени состојби во стопанството. Информациите содржани во неа, не се дотогаш познати и се од големо значење. Сакам за тоа да информирам и на мојот медиум. Дали ако го направам тоа повредувам определено авторско право?	36
Продуцирам програма (филм, музичка програма, емисија). Кои односи треба да ги уредам и како?	37
Договор за филмска продукција	37
Изведувачки договор.....	39
На друга ТВ куќа ѝ го пренесувам правото да емитува документарен филм од мое производство. Што треба да знам?	40
Сакам да емитувам филмови од туѓа продукција. Како да ги уредам односите?	42
Емитувам музички спотови на мојата телевизија. Дали треба да ѝ плаќам на организацијата за колективно управување на правата и колку?	43
Сакам ексклузивно да емитувам голем и значен спортски/ културен/ политички и друг настан што се случува во Република Македонија. Со кого треба да го договорам тоа? Дали имам некакви посебни обврски? Дали и други радиодифузери може да го емитуваат настанот?	43
Сакам да известувам за настан за кој друг радиодифузер има ексклузивни права. Дали и како може да го направам ова?	44
Сакам да емитувам настани кои се случуваат надвор од Република Македонија? Со кого и како да ги уредам односите?	46
Кабелски оператор сака да ја реемитува мојата програма. Што треба да знам?	46
Не сум сигурен дали правилно постапувам во уредувањето на авторското право и сродните права. Што треба да знам?	47
Кога и со што се прави повреда на авторско и на сродните права?	47
Утврдив дека со мое дејство е направена повреда на авторското право и сродните права. Какви санкции може да очекувам? ..	52
Кривично-правна заштита	52
Граѓанско-правна заштита	52
Прекршочна заштита.....	54

ВОВЕД

Центарот за развој на медиуми подготви второ, дополнето и изменето издание на Прирачникот за авторското право и сродните права за електронските медиуми¹, објавен во 2011 година како одговор на промените во законодавството во областа на авторското право и сродните права, во медиумите и во електронските комуникации.

Овој прирачник поаѓа од потребата медиумите и медиумските работници да се запознаат со правата и обврските што ги имаат во поглед на содржините кои ги подготвуваат и емитуваат. Веднаш на почетокот треба да потенцираме дека тој е наменет за електронските медиуми. Но, кои медиуми се електронски? Ако се следат дефинициите во македонските закони од релевантната област тешко дека ќе дојдеме до прецизна и јасна дефиниција кои медиуми се опфатени во оваа група. Според Законот за медиуми, медиуми се „средства за јавно информирање, односно каков било вид комуникација, како весници, магазини, програми на радиото и телевизијата, телетекст и други средства за дневно или периодично објавување на уреднички обликувани содржини во пишана форма, звук или слика, со цел да се информираат и задоволат културните, образовните и другите потреби на пошироката јавност“. Оттука, во оваа група влегуваат медиумите кои емитуваат програми на радио и телевизија, односно содржини во форма на звук или слика.

Законот за аудио и аудиовизуелните медиумски услуги ги дефинира помите на аудио или аудиовизуелна медиумска услуга и давател на таа услуга. Аудио или аудиовизуелна медиумска услуга опфаќа каква било форма на економска активност чија примарна цел е обезбедување аудио или аудиови-

1 <http://mdc.org.mk/mk/priracnik-za-avtorsko-pravo-2011>

зуелни програми за да се информира, забавува и/или образува пошироката јавност преку електронски комуникациски мрежи и аудио или аудиовизуелна комерцијална комуникација, а ги обезбедува давател на аудио или аудиовизуелна медиумска услуга. Давател на аудио или аудиовизуелна медиумска услуга е физичко или правно лице кое врши дејност на обезбедување на аудио или аудиовизуелна медиумска услуга, има уредничка одговорност за изборот на аудио или аудиовизуелната содржина и го определува начинот на кои тие се организирани. Давател на аудио или аудиовизуелна медиумска услуга, во смисла на овој закон, е радиодифузер или давател на аудиовизуелна медиумска услуга по барање. Лице кое врши само пренос, односно дистрибуција на аудио и/или аудиовизуелни програми за кои уредничката одговорност ја имаат трети лица, не се смета за давател на аудио или аудиовизуелна медиумска услуга.

Притоа, радиодифузер е давател на аудио или аудиовизуелни медиумски услуги за радио или телевизиско емитување, додека аудиовизуелна медиумска услуга по барање е нелинеарна медиумска услуга која ја обезбедува давател на аудиовизуелна медиумска услуга по барање, и со која се обезбедува гледање програми во момент одбран од корисникот и на негово лично барање врз основа на каталог на програми утврден од страна на давателот на аудиовизуелната медиумска услуга по барање. Телевизиско емитување, според овој закон, е линеарна аудиовизуелна медиумска услуга која ја обезбедува радиодифузер со цел да овозможи истовремено гледање аудиовизуелни програми врз основа на однапред утврден хронолошки редослед на програмите (програмска шема). Телевизиското емитување особено вклучува дигитално телевизиско емитување, пренос во живо (live streaming), емитување преку веб (webcasting) или обезбедување медиумска услуга приближна на видео по барање. Радио емитување, пак, е линеарна аудио медиумска услуга која ја обезбедува радиодифузер со цел да овозможи истовремено слушање аудио програми врз основа на однапред утврден хронолошки редослед на програмите (програмска шема). Законот за електронските комуникации, системите кои што, меѓу другото, служат за пренос на радиодифузни мрежи и кабелски телевизии мрежи, ги дефинира како електронска комуникациска мрежа, додека преносните услуги на емитување или реемитување на програмски содржини се сметаат за електронска комуникациска услуга. Законот за авторското право и сродните права, пак, упатува на радио-телевизиски организации.

Во ова море на слични и различни дефиниции, без обид да создадеме хибридна дефиниција на електронски медиуми ќе укажеме дека овој прирачник е наменет за радијата, телевизиите, интернет порталите, блогерите и сите оние кои по електронски и дигитален пат обезбедуваат определени содржини за јавноста. За радиодифузерите и за давателите на аудиовизуелни содржини на барање, законите кои го уредуваат нивното функционирање „во етерот“ директно ги обврзуваат соодветно да ги уредат авторското право и сродните права и да ги почитуваат. За сите други, за кои постои повеќе или помалку прециз-

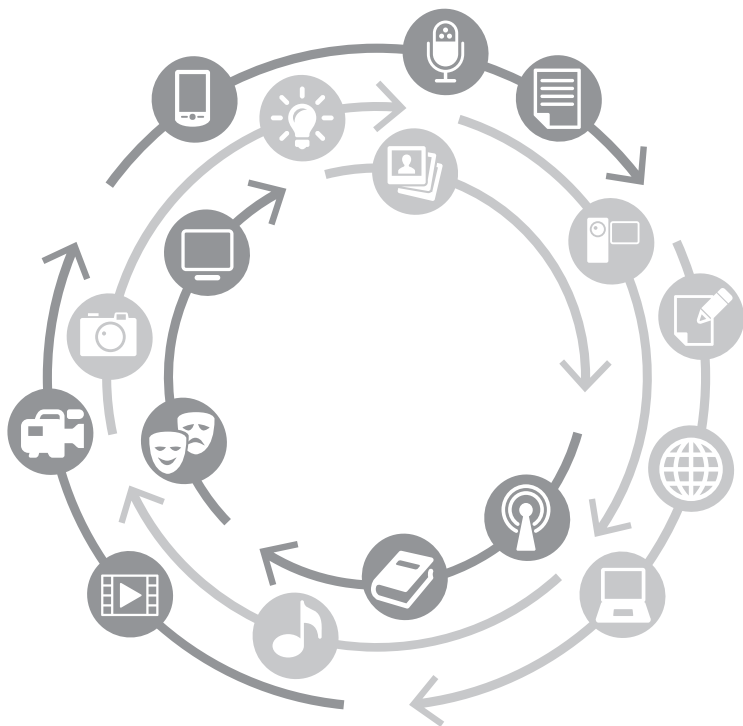
на законска рамка, таа обврска секако произлегува од Законот за авторското право и сродните права.

Имајќи го предвид ова, познавањето на областа на авторското право и сродните права се наметнува како потреба. Затоа овој Прирачник има за цел да даде основни информации за авторското и сродните права, да ги објасни поимите во оваа област и начинот на кој авторското право и сродните права се уредени во Република Македонија. При читањето ќе забележите, дека законите со кои е уредена материјата многу често користат разнородни термини и во тој поглед не се усогласени. Ова на одреден начин го отежнува нивното разбирање и примена, па затоа ќе треба, во некои идни законски измени и дополнувања, тие да се усогласат.

Прирачникот е поделен на два дела. Во првиот дел се дадени дефиниции на општите поими на авторското право и сродните права, и се упатува на некои специфични прашања кои се однесуваат на медиумите. Во вториот дел се дадени насоки како треба да се постапува во конкретни ситуации во кои може да се најдат електронските медиуми.

Овој прирачник не е замена за правен совет. Авторското право и сродните права се сложена правна материја, а ситуациите кои може да настанат се разновидни. Затоа секогаш се препорачува во конкретни ситуации, особено при склучување договори, да се консултира стручњак од областа.

ДЕЛ **1** ПОИМНИК

Што е авторско право?

Авторско право е систем од норми со кои се уредуваат односите поврзани со уметничките креации, односно делата кои по правило се оригинални интелектуални творби во областа на литературата, науката и уметноста.

Авторското право во Република Македонија, е уредено со низа закони, но во поглед на електронските медиуми ги издвојуваме:

- Законот за авторското право и сродните права²
- Законот за облигационите односи³
- Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги⁴
- Законот за медиуми⁵
- Законот за електронските комуникации⁶

Што е авторско дело?

Авторско дело е интелектуална и индивидуална творба од областа на книжевноста, науката и уметноста, изразена на кој било начин и форма.

Составниот дел на авторското дело, како и насловот на делото, до-

2 „Службен весник на Република Македонија“ бр. 115/2010; 140/2010; 51/2011 и 147/2013; во натамошниот текст ЗАПСП.

3 „Службен весник на Република Македонија“ бр. 18/2001, 4/2002, 5/2003, 84/2008, 81/2009, 161/2009 и 123/2013.

4 „Службен весник на Република Македонија“ бр. 184/2013, 13/2014, 44/2014, 101/2014 и 132/2014.

5 „Службен весник на Република Македонија“ бр. 184/2013 и 13/2014.

6 „Службен весник на Република Македонија“ бр. 39/2014.

колку само по себе претставува интелектуална и индивидуална творба, се смета како посебно авторско дело. Не е дозволено како наслов на авторско дело да се користи наслов што веќе бил употребен за дело од ист вид, доколку таквиот наслов би создал забуна или би довел до создавање забуна во однос на авторското дело и на авторот.

Авторските дела кои се објавуваат, односно емитуваат преку медиум, заедно со сите видови информации (вести, мислења, известувања, извештаи и други информации), според Законот за медиуми, се сметаат за содржини во медиумите.

Во поглед на содржините што се создаваат во медиумите треба да се напомене дека не е секоја содржина авторско дело, затоа што Законот за авторското право и сродните права предвидува дека дневните и други вести што имаат карактер на обични - медиумски информации, едноставни факти и податоци, не се сметаат за авторско дело, па не уживаат авторско-правна заштита⁷.

Кои видови авторски дела постојат?

Што е авторско дело?

За **авторско дело** се смета, особено:

- пишано дело (книга, напис, статија, прирачник, брошура, расправа и други дела од иста природа);
- компјутерска програма, како пишано дело;
- говорно дело (предавање, говор, беседа и други дела од иста природа);
- музичко дело, со или без текст;
- драмско, драмско-музичко, кореографско и пантомимичарско дело;
- фотографско дело и дело создадено во постапка слична на фотографската;
- аудиовизуелно дело (кинематографско и друго дело изразено со подвижни слики);
- дела на ликовната уметност (слика, цртеж, графика, скулптура и друго);
- дела од архитектурата;
- дела од применетата уметност и дизајнот и
- картографско дело, план, скица, технички цртеж, проект, табела, пластично дело и друго дело со ист или сличен карактер од областа на географијата, топографијата, архитектурата и науката.

Како авторско дело се смета и преработка на авторско дело, доколку ги исполнува условите определени со закон.

⁷ Ова доаѓа оттаму што се смета дека во написите кои се само презентација на факти, без во нив да се вклучи индивидуален и оригинален придонес на авторот, не се авторски дела во смисла на Законот, токму заради отсуството на индивидуалниот придонес.

Што е аудиовизуелно дело?

Аудиовизуелно дело, во смисла на ЗАПСП, е кинематографско или друго дело изразено во вид на поврзани подвижни слики, со или без звук, без разлика на видот на носачот што го содржи.

Што е филмско дело?

Законот за авторското право и сродните права на Република Македонија го изедначува филмското дело со аудиовизуелно дело.

Што се автор, коавтори, авторско дело од работен однос?

Автор

Автор е физичко лице кое го создало авторското дело.

За автор се смета лице чие име, псевдоним, код или друг знак, на вообичаен начин е означен на делото, односно неговите примероци или е наведен при објавувањето на делото, додека не се докаже спротивното, во согласност со ЗАПСП. Во случај кога авторот не е познат, ниту пак, може тој да се определи, авторското право го остварува лицето кое законски го објавило авторското дело, се додека идентитетот на авторот не е утврден. Кога ќе се утврди авторот, лицето кое законски го објавило авторското дело, е должно имотната корист стекната од остварувањето на авторското право да му ја предаде на авторот, доколку со договор меѓу нив поинаку не е определено.

Авторите или креаторите на содржини, според Законот за медиуми, ги уживаат овластувањата кои произлегуваат од слободата на медиуми. Таа слобода е ограничена со забраната за објавување, односно емитување на содржини во медиумите со кои се загрозува националната безбедност, се поттикнува насилно уривање на уставниот поредок на Република Македонија, се повикува на воена агресија или на вооружен конфликт, се поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза врз основа на раса, пол, религија или националност.

Коавтори

Коавтор се две или повеќе лица кои авторското дело го создале во соработка. Авторското право им припаѓа на сите тие лица.

За секое користење на делото кое е создадено од коавтори потребна е согласност од секој од коавторите. Одделен коавтор не може да одбие да даде согласност од причини што се спротивни на начелото на совесност и честост.

Кога делото создадено од коавтори се состои од самостојни делови (делива

целина), секој од коавторите може да дозволи самостојно користење на својот дел, под услов таквото користење да не биде на штета на користењето на заедничкото дело, односно на правата на другите коавтори. Уделот на одделни коавтори во надоместокот остварен од користењето на делото се определува сразмерно на вистинскиот придонес што секој од нив го имал при создавањето на делото, доколку меѓу коавторите поинаку не е договорено. Во случај кога не може да се утврди вистинскиот придонес што секој од коавторите го имал во создавање на делото, или не е постигнат договор меѓу коавторите, на секој од коавторите му припаѓа подеднаков дел од надоместокот.

Автори на аудиовизуелно дело

Автори на аудиовизуелно дело се: писателот на сценариото, главниот режисер и главниот снимател. Во случај кога анимацијата од кој било вид е суштински елемент на делото, за автор се смета и главниот цртач. Во случај кога музиката е суштински елемент на делото, за автор се смета и авторот на музиката посебно создадена за користење во аудиовизуелно дело. Цртачот, односно авторот на музиката, кога не се смета за автор на аудиовизуелното дело заради тоа што тие не се суштински елемент на делото, како и сценографот, костимографот, монтажерот и авторот на маски, имаат авторско право само врз своите придонеси кон аудиовизуелното дело (во натамошниот текст: автори на придонеси). Односот на филмскиот продуцент со авторите на аудиовизуелното дело и со авторите на придонесите, како и односот меѓу самите автори се уредува со договор за филмска продукција.

Авторско дело од работен однос

Во случај кога авторското дело е создадено од работник при исполнување на неговите работни обврски или по упатство на работодавачот (во натамошниот текст: авторско дело од работен однос), се смета дека материјалните права на авторот на тоа дело, исклучиво му се пренесени на работодавачот за време од пет години по завршувањето на делото, доколку со колективен договор, односно со договор за работа не е поинаку определено. По истекот на овој рок, материјалните права му припаѓаат на работникот, со тоа што работодавачот може да побара нивно повторно исклучиво пренесување, доколку му плати на работникот надоместок за секој одделен вид материјално право.

Кога авторското дело е создадено во работен однос, авторот има право на надоместок за секое изнајмување, при што авторот не може да се откаже од ова право. Исто така, работникот го задржува исклучивото право да го користи авторското дело создадено од работниот однос во рамките на своите собрани дела.

Кога се стекнува авторско право?

Авторското право над авторско дело му припаѓа на авторот со самото создавање на делото. Министерството за култура води евиденција на автори кои се државјани на Република Македонија. Таа се води врз основа на барање на авторот доставено до Министерството. Притоа, начинот за собирање и обработка на податоците, образецот на барањето, содржината и начинот на водењето на евиденцијата, ги пропишува министерот за култура⁸.

Треба да се потенцира дека уписот во евиденцијата не е услов за стекнување на авторското право.

Кои овластувања

произлегуваат од авторско право?

Авторското право е единствено право и е неразделно од авторското дело. Тоа содржи исклучиви морални права, исклучиви материјални права и други права, определени со закон.

Морални права

Моралните права го штитат авторот во однос на неговата лична и духовна (интелектуална) врска со делото. Авторот ги има следниве исклучиви морални права:

- **Право на признавање на авторството:** Ова право означува дека авторот има право на признавање на своето авторство над делото. Авторот има право неговото име, псевдоним или друга ознака, да бидат назначени на секој примерок од делото, односно да бидат наведени при секое јавно користење на делото, освен доколку авторот, во пишана форма, изречно не изјави дека не сака неговото авторство да биде наведено, или доколку при користењето тоа е технички невозможно или несообразно. Во поглед на ова право на авторите на медиумските содржини, а согласно Законот за медиуми, неколку аспекти се специфични. Прво, името и презимето на авторот на содржината задолжително мора да биде објавено на соодветно место. Второ, во случај смислата на содржината значително да се промени во постапката на уредничка обработка, таа не смее да се објавува под името на авторот без негова согласност. Доколку се постапи спротивно, за тоа одговара одговорниот уредник. Дополнително, медиумот има обврска да ги објави името и презимето на лицето, односно фирмата носител на

⁸ Правилник за начинот за прибирање и обработка на податоците, образецот на барањето и содржината и начинот на водењето на евиденцијата на автори и носители на сродните права [„Службен весник на Република Македонија“ бр. 61/2014].

авторско право за објавени содржини, освен за радио програмите.

- **Право на прво објавување:** Ова право означува дека авторот има право на прво објавување на своето авторско дело и на определување на условите за неговото објавување. Тоа значи дека до првото објавување на авторското дело, само авторот има право јавно да ја изнесува содржината или описот на своето дело.
- **Право на заштита на интегритетот на делото:** Авторот има право да се спротивстави на менување, деформирање или сакатење на делото што може да им наштети на неговата личност, чест и углед, како и на уништување на делото. Во поглед на содржините во медиумите, Законот за медиуми, на одреден начин предвидува отстапка од ова морално право, дозволувајќи менување на содржината во постапка на уредничка обработка, но сепак го штити авторот барајќи негова изречна согласност така променатата содржина да се објави под негово име. Ако содржината, спротивно на забраната на авторот, се објави под негово име, а авторот смета дека со тоа му е нарушен угледот, според Законот за медиуми тој има право на надоместок на штета според Законот за облигационите односи.
- **Право на откажување:** Ова право означува дека авторот може да му го откаже правото на користење на делото на носителот на неговото материјално право, доколку натамошното користење може да им наштети на неговата личност, чест и углед. Доколку авторот го стори тоа, тој е должен на носителот да му ја надомести штетата која тоа откажување ја предизвикува. При тоа, носителот на правото е должен во рок од три месеци од приемот на откажувањето да му ја соопшти на авторот висината на штетата што треба да се надомести. Доколку тоа не го стори, по истекот на рокот, откажувањето станува полноважно. Со откажувањето на правото, материјалното право му се враќа на авторот. Доколку авторот сака повторно да го пренесе материјалното право на своето дело, тој е должен, тој пренос првенствено и под исти услови да му го понуди на носителот на правото кому претходно му го откажал правото. Право на откажување немаат авторите на компјутерска програма, аудиовизуелно дело и електронски бази на податоци.
- Авторот, по правило, не може да се откаже од овие права, ниту пак, тие се преносливи на друго лице.

Материјални права

Материјалните права ги штитат имотните интереси на авторот од неговото авторско дело. Авторот има исклучиво право да дозволи или забрани користење на неговото дело, или негови примероци од други лица, освен во случаи определени со закон.

- **Право на умножување на делото:** Умножување е запишување, однос-

но снимање авторско дело на материјална или друга соодветна подлога (електронска и друго), како и изработка на еден или повеќе примероци на делото, во целина или во делови, непосредно или посредно, времено или трајно, со какви било средства и во каков било облик. Умножувањето се врши особено со графички постапки (графичко множување), тридимензионално множување, фотокопирање и со други фотографски постапки со кои се постигнува ист ефект, изградба, односно изведба на дела од архитектурата, звучно или визуелно снимање, складирање на делото во електронски облик (електронски запис) и со префрлање на делото од аналоген во дигитален систем.

- **Право на пуштање во промет на делото:** Пуштање во промет е понудување на јавноста заради продажба или друг вид пренос на сопственичкото право, или на правото на владение на оригиналот или на примероците на делото, вклучувајќи го и увозот⁹ и изнајмувањето¹⁰, а го опфаќа и правото на надоместок од послугата¹¹, определена со ЗАПСП. Правото на пуштање во промет на територијата на Република Македонија се исцрпува со првата продажба или со друг вид прв пренос на правото на сопственост на оригинал или примерок од авторско дело, што се врши од страна на носител на правото или со негова согласност. Исцрпувањето не се однесува на правата на увоз, на изнајмување и на послуга.

- **Право на јавно соопштување на делото:** Јавно соопштување на делото е: (1) јавно изведување; (2) јавно пренесување; (3) јавно изложување; (4) јавно прикажување; (5) радиодифузно емитување; (6) реемитување и (7) ставање на располагање на јавноста.

1. Јавно изведување е: 1) говорење или рецитирање во живо дела од областа на книжевноста; 2) изведување во живо музички дела и 3) сценско изведување или претставување во живо драмски, драмско-музички, кореографски или пантомимичарски дела.

2. Јавно пренесување е јавно соопштување преку звучник, екран и кое било друго техничко средство на: 1) изведба на авторско дело во живо, надвор од просторот или местото во кое делото се изведува во живо; 2) звучно и/или визуелно снимено авторско дело (фонограми, видеограми и слично) од подлогата од која е снимено и 3) авторско дело што радиодифузно се емитува.

3. Јавно изложување е претставување на јавноста оригинал или примерок на дело од ликовната уметност, на фотографско дело или на дело

9 Увоз е внесување на домашен пазар на оригинали или примероци на авторско дело заради натамошен промет, за комерцијална цел.

10 Изнајмување е давање на користење оригинал или примерок на авторско дело на определено време, заради непосредна или посредна имотна корист. Изнајмувањето не се однесува на изградени дела на архитектурата и на оригинали и примероци на дела од применетата уметност и дизајнот.

11 Послуга е давање на користење авторско дело, на определено време, без остварување непосредна или посредна имотна корист преку организации до кои јавноста има пристап.

создадено во постапка слична на фотографската, на дело од областа на применетата уметност, дизајнот, архитектурата, урбанизмот, картографијата, како и на друго дело од научна и техничка природа.

4. Јавно прикажување е претставување на јавноста преку технички средства, на аудиовизуелно дело или на дело од областа на фотографијата, ликовната уметност, архитектурата, урбанизмот, применетата уметност, дизајнот, картографијата, како и дела од научна и техничка природа.

5. Радиодифузно емитување е соопштување авторско дело преку радио и телевизиски програмски сигнали наменети за прием од јавноста, безжично, вклучувајќи сателит¹² или жично, вклучувајќи кабелски, микробранов и друг систем. Радиодифузно емитување преку сателит се врши кога под контрола и одговорност на радио-телевизиска организација се испраќаат сигнали за емитување програма наменета за јавноста, во непрекинат комуникациски синџир што води до сателит и од сателит кон земјата. Кога програмските сигнали се кодирани, радиодифузното емитување преку сателит се смета за извршено, доколку преку радио-телевизиската организација или преку друго лице, со нејзина согласност, средствата за декодирање ѝ се достапни на јавноста.

6. Реемитување е истовремено во целина и непроменето пренесување на радиодифузно емитувано авторско дело, доколку: 1) го врши друга радио-телевизиска организација, а не онаа што делото почетно го емитува (во натамошниот текст: радиодифузно реемитување) и 2) се пренесува преку кабел или, микробранов систем, а почетно го емитува радиодифузна организација безжично или жично (во натамошниот текст: кабелско реемитување).

7. Ставање на располагање на јавноста е авторско дело да ѝ се соопшти на јавноста, безжично или жично, вклучувајќи интернет или други комуникациски мрежи, на начин којшто секому овозможува пристап кон делото, од место и во време што самиот го избира.

■ **Право на преработување на делото:** Преработување е превод, приспособување, вклучувајќи и аудиовизуелно приспособување, музички аранжман и друго менување на авторско дело и на дело од народното творештво, како и на други пишани материјали, како што се преводи на службени текстови кои не се направени за службено користење. Правата над авторското дело создадено со преработување не влијаат на кој било начин на правата над делото што е преработено.

12 Под сателит се подразбира кој било сателит што работи на фреквенција која, согласно со прописите за телекомуникации, е резервирана за емитување сигнали наменети за прием од јавноста или за затворена индивидуална комуникација при што условите на приемот на сигнали треба да е соодветен на условите на приемот од страна на јавноста.

Други права

Други права на авторот се: право на пристап и на предавање; право на следство (право на надоместок од препродажба); право на надоместок од умножување за приватно користење; право на надоместок од изнајмување и право на надоместок од послуга.

- **Право на пристап и на предавање:** Авторот има право на пристап до оригиналот или до примерокот од своето дело што го поседува друг, заради остварување на правото на умножување или правото на преработување на делото, доколку тоа не е во спротивност со оправданиот интерес на поседувачот. Авторот има право да побара, поседувачот да му го предаде оригиналот на ликовното или фотографското дело заради јавно изложување или друг вид објавување, доколку за тоа постои оправдан интерес¹³.
- **Право на следство на оригинално уметничко дело (право на надоместок од препродажба):** Авторот има право да биде известен и да добие надоместок од секоја наредна продажба или оттуѓување на друг начин на оригинал на уметничко дело¹⁴. Ова право не може да биде предмет на откажување, располагање и извршување над авторското право. Висината на надоместокот се определува со ЗАПСП.
- **Право на надоместок од умножување за приватно користење:** За умножување за приватно користење се плаќа надоместок, а авторот има право на дел од единствениот надоместок за умножувањето фонограми и видеограми, и од фотокопирањето на неговото дело кое се врши за приватно користење. Правото на надоместок не може да биде предмет на откажување, располагање или извршување над авторското право.
 - Надоместокот за умножување за приватно користење **за фонограми и видеограми** се плаќа при прва продажба или увоз на средства за тонско и визуелно снимање, и на нови неснимени носачи на тон, и на тон и слика. Со средствата за тонско и визуелно снимање се изедначени сите други средства кои овозможуваат постигнување ист ефект.
 - Надоместокот за умножување за приватно користење за **фотокопирање** се плаќа при прва продажба или увоз на средства за фотокопирање и од изработка на фотокопии наменети за продажба месечно, а во согласност со можниот број фотокопии. Со фотокопирање се изедначени и други техники за умножување.
 - Обврска за плаќање на надоместок за умножување за приватно ко-

13 Предавањето на оригиналот може да се услови со полагање соодветна кауција или со осигурување во висина на пазарната вредност на оригиналот. Авторот е должен пристапот и предавањето да го направи со што е можно помалку непријатности за поседувачот и на свој трошок. Во случај на оштетување на делото одговорен е авторот независно од неговата вина.

14 Предавањето на оригиналот може да се услови со полагање соодветна кауција или со осигурување во висина на пазарната вредност на оригиналот. Авторот е должен пристапот и предавањето да го направи со што е можно помалку непријатности за поседувачот и на свој трошок. Во случај на оштетување на делото одговорен е авторот независно од неговата вина.

ристење имаат произведувачите и увозниците на средства за тонско и визуелно снимање, на средства за фотокопирање, на неснимени носачи на тон, и на тон и слика, како и лица кои вршат услуги на фотокопирање. Овие субјекти се должни, на барање на надлежната организација за колективно управување на авторското право и сродните права да доставуваат податоци за видот и бројот на продадените или увезените средства и носачи на тон, и на тон и слика, како и податоци за направените фотокопии.

- Висина на надоместокот ја утврдува Владата на Република Македонија. Тој се утврдува посебно за секој вид средство за тонско и визуелно снимање, за секое средство за снимање, за коешто поради својата конструкција не е потребен посебен материјал за неговата работа (во двоен износ од вообичаениот), за секој носач на тон, и на тон и слика, врз основа на неговото времетраење на снимање, за секое средство за фотокопирање врз основа на можниот број фотокопирање во минута и врз основа на можноста за фотокопирање во боја (во двоен износ од црнобелото фотокопирање), како и за секоја поединечна фотокопија наменета за продажба. Владата на Република Македонија ги усогласува износите на надоместоците во зависност со движењето на цените и животните трошоци во Република Македонија¹⁵.

- **Право на надоместок од изнајмување:** Авторот кој своето право на изнајмување го пренел на произведувачот на фонограм или на произведувачот на видеограм (филмски продуцент), го задржува правото на надоместок за секое изнајмување на делото. Авторот не може да се откаже од ова право.
- **Право на надоместок од послуга:** Авторот има право на надоместок од послуга на оригинал или примероци на неговото авторско дело. Правото на послуга, инаку, не се однесува на архитектонски објекти, на дела од применетата уметност и дизајнот, како и на дела што меѓусебно ги позајмуваат организациите кои се изземени од обврската за плаќање надомест¹⁶. Надоместокот го плаќа организацијата што ја врши услугата. Авторот не може да се откаже од ова право.

15 Оригинал на уметничко дело, во смисла на ЗАПСП е дело од ликовна, графичка или пластична уметност, како што се: слики, колажи, цртежи, графики, гравури, литографии, скулптури, керамика, резби, таписерии, дела на стакло, фотографско дело и дело создадено во постапка слична на фотографската, како и примероци на наведените дела што се сметаат за оригинали. Примероци на наведените дела што ги создал самиот автор или биле направени со негова дозвола во ограничен број ќе се сметаат за оригинали. Тие мора на вообичаен начин да бидат нумерирани, потпишани или на друг начин соодветно означени од авторот.

16 Тие се определени со Одлуката за висината на единствениот надоместок од умножување за приватно користење [„Службен весник на Република Македонија“ бр. 151/2011].

Колку трае авторското право?

Траење на материјалните права

Материјалните права траат за време на живот на авторот и 70 години по неговата смрт.

Кога делото го реализирале повеќе автори (коавтори), рокот на траење се смета од смртта на авторот кој последен починал.

Во случај на коавторство на аудиовизуелно дело рокот на траење на заштитата се смета од смртта на последното живо лице: главниот режисер, авторот на сценариото, авторот на дијалозите и композиторот на музиката специјално создадена за користење во аудиовизуелно дело, независно дали со овој ЗАП-СП тоа лице се смета како автор на аудиовизуелното дело.

Авторското право на анонимни и псевдонимни дела трае 70 години по законското објавување на делото. Доколку псевдонимот не доведува до забуна за тоа кој е автор или доколку авторот во рокот од 70 години по законското објавување на делото го открие својот идентитет, авторското право трае за време на живот на авторот и 70 години по неговата смрт.

Кога рокот не тече од смртта на авторот или авторите, а делото не било законски објавено, авторското право трае 70 години по неговото создавање.

Во случај кога рокот на траење на авторското право се смета според законското објавување на делото, а делото е објавено во томови, делови, продолженија, изданија, епизоди и слично, рокот се смета посебно за секој составен дел.

Роковите на траење на заштитата на авторското право започнуваат да течат од 1 јануари од годината што следи по настанот, што е основа за пресметување на роковите.

Траење на моралните права

Моралните права траат во различни рокови.

Моралното право за откажување трае додека авторот е жив.

Моралните права за признавање и означување на авторството, и за заштита на интегритетот на авторското дело, траат и по истекот на роковите за траење на материјалните права.

За остварување и заштита на правото на признавање на авторството, и правото на заштита на интегритетот на делото по смртта на авторот, покрај наследниците, се надлежни и соодветното (струково) здружение на автори, лицата кои имаат правен интерес, како и Македонската академија на науките и уметностите.

Што е предмет на сродни права?

Предмети на сродни права се изведбите на уметниците - изведувачи, фонограмите на произведувачите на фонограми, видеограмите на филмските продуценти, програмите на радио-телевизиските организации, издајата на издавачите и базите на податоци на нивните изготвувачи.

Кои овластувања произлегуваат од сродните права?

Во натамошниот текст ќе бидат наведени овластувањата од сродните права кои се релевантни за радиодифузиите организации.

Права на уметници — изведувачи

Уметници - изведувачи се артисти, пејачи, музичари, балетски уметници и други лица кои со игра, песна, танц, говорење, рецитирање или на друг начин, изведуваат книжевни или уметнички дела или дела од народното творештво. Како изведувачи, во смисла на ЗАПСП, се сметаат и режисери на сценски дела, диригенти на оркестри и хорови, обликувачи (мајстори) на тон или на тонска снимка.

Изведувачот ги има следниве исклучиви морални права: 1) да биде признат како изведувач на изведбата; 2) да биде назначено неговото име, псевдоним или друга ознака, односно називот на составот, уметничкиот раководител на составот и солистот, при секое користење на изведбата, освен ако тоа технички не е возможно и 3) да се спротивстави на секакво менување, деформирање, сакатење или уништување на неговата изведба, односно да се спротивстави на секое користење на изведбата што може да им наштети на неговата личност, чест и углед.

Изведувачот има исклучиви материјални права да дозволува или забранува користење на својата изведба за: 1) снимање на својата неснимена изведба; 2) јавно соопштување на својата неснимена изведба, освен за радиодифузно емитување на својата изведба која, сама по себе, е радиодифузна или е направена од снимка; 3) умножување на снимката од изведбата; 4) пуштање во промет на оригиналот или примерокот од снимката од изведбата и 5) ставање на располагање на јавноста на снимката од изведбата.

Изведувачот има право на дел од единствениот надоместок за секое јавно соопштување на фонограм со негова изведба, издаден за комерцијална цел¹⁷,

¹⁷ Од обврската за плаќање надоместок изземено се јавните установи од областа на науката, културата и образованието (библиотеки, кинотеки, научни и образовни установи).

доколку со ЗАПСП не е поинаку определено. Изведувачот кој своето право на умножување на снимката со негова изведба го пренел на произведувач на фонограми или на филмски продуцент во согласност со ЗАПСП, го задржува правото на надоместок за секое изнајмување. Изведувачот има право на дел од единствениот надоместок за умножување за приватно користење. Изведувачот не може да се откаже од овие права.

Права на произведувачи на фонограми

Произведувач на фонограм, во смисла на ЗАПСП е физичко или правно лице кое презема иницијатива, организација, финансирање и одговорност за прво снимање на звуците од изведба, на други звуци или звучни појави (во натамошниот текст: фонограм).

Фонограм, во смисла на ЗАПСП, е снимка на звуци од изведба или други звуци или звучни појави, освен на снимка вградена во аудиовизуелно дело. Снимка, во смисла на ЗАПСП е отелотворување (запис на носач на тон) на звуци или звучни појави од кои тие може да бидат восприемани, умножени или соопштени со помош на технички средства.

Произведувачот на фонограм има морално право, при секое користење на фонограмот, соодветно да биде означено неговото име или назив, освен доколку тоа не е возможно.

Произведувачот на фонограм има исклучиво материјално право да користи, дозволува или да забранува користење на фонограмот за: 1) умножување; 2) пуштање во промет и 3) ставање на располагање на јавноста.

Произведувачот на фонограми има право на дел од единствениот надоместок од јавно соопштување на неговиот фонограм издаден за комерцијална цел¹⁸. Произведувачот на фонограми и изведувачот на изведбата вградена во фонограмот имаат право на подеднаков дел од единствениот надоместок од јавно соопштување, доколку со договор не е поинаку определено. Во овие случаи корисникот е должен за секое користење да го плаќа надоместокот за правата на произведувачот на фонограми и за правата на изведувачот, доколку со ЗАПСП не е поинаку определено. Произведувачот на фонограми има право на дел од единствениот надоместок за умножување за приватно користење.

Според Законот за медиуми, датумот на продукцијата (месец и година) на фонограмот (аудио дело) и неговото потекло, како и информациите кога е тоа создадено од независна продукција, мора соодветно да бидат објавени¹⁹.

¹⁸ Како фонограм издаден за комерцијална цел се смета и фонограм ставен на располагање на јавноста.

¹⁹ Законот за медиуми предвидува обврска и за објавување на носителот на авторското право на објавените содржини, но изречно не наведува дека треба да се објави и носителот на сродните права. Отстапка постои во поглед на објавувањето содржини во печатен медиум и во радио програмите каде ваквото наведување на носителот на правото не е задолжително.

Права на филмски продуцент

Филмски продуцент, во смисла на ЗАПСП, е физичко или правно лице кое ја презема иницијативата, организацијата, финансирањето и одговорноста за создавање на првата снимка на аудиовизуелно дело (во натамошниот текст: видеограм).

Видеограм е носач на слика со снимката на подвижни слики, со или без придружен звук, од кој тие може да бидат восприемани, умножени или соопштени со помош на технички средства.

Филмскиот продуцент има морално право, при секое користење на видеограмот, соодветно да биде означено неговото име или назив, освен доколку тоа не е возможно.

Филмскиот продуцент има исклучиво материјално право да дозволува или забранува користење на својот видеограм за: 1) умножување; 2) пуштање во промет; 3) јавно прикажување; 4) радиодифузно емитување; 5) реемитување и 6) ставање на располагање на јавноста.

Филмскиот продуцент има право на дел од единствениот надоместок за умножување за приватно користење.

Според Законот за медиуми, името и презимето на носителот на авторското право, датумот на продукцијата (месец и година) на видеограмот (аудиовизуелно дело) и неговото потекло, како и информациите кога е тоа создадено од независна продукција, мора соодветно да бидат објавени.

Права на радио-телевизиска организација

Радио-телевизиска организација (во натамошниот текст: РТВ организација) има исклучиви материјални права да дозволува или забранува користење на своите програми за: 1) снимање на програмите, на носачи на слика и/или тон; 2) умножување и ставање во промет на умножените примероци од снимките на програмите; 3) реемитување; 4) јавно пренесување на места достапни на јавноста и со наплата на влезници и 5) ставање на располагање на јавноста.

Кога се стекнуваат

и колку траат сродните права?

Сродните права се стекнуваат со нивното создавање односно емитување. Министерството за култура води евиденција на носители на сродни права кои имаат седиште во Република Македонија. Таа се води врз основа на барање на авторот доставено до Министерството. Притоа, начинот за собирање и обработка на податоците, образецот на барањето, содржината и начинот на

водењето на евиденцијата, ги пропишува министерот за култура²⁰.

Треба да се потенцира дека уписот во евиденцијата не е услов за стекнување на сродно право.

Траењето на правата е различно за секој вид сродно право.

Траење на правата на изведувачите

Материјалните изведувачки права траат 50 години од денот на изведбата. Доколку во тој период снимката од изведбата била прв пат издадена, во согласност со закон или јавно соопштена во согласност со закон, правата на изведувачот траат 50 години, сметано од нејзиното прво издавање во согласност со закон, односно јавно соопштување во согласност со закон.

Моралните права на изведувачите траат и по истекот на роковите за траење на изведувачките права. Одредбата за остварување на моралните права на авторите од ЗАПСП соодветно се применува на правата на изведувачите.

Траење на правата на произведувач на фонограми

Правата на произведувачот на фонограми траат 50 години од денот на првото создавање на фонограмот. Доколку во тој период фонограмот бил прв пат издаден во согласност со закон, правата на продуцентот траат 50 години сметано од издавањето. Доколку во тој период фонограмот не бил издаден во согласност со закон, туку бил јавно соопштен во согласност со закон, правата на продуцентот траат 50 години од соопштувањето.

Траење на правата на филмскиот продуцент

Правата на филмскиот продуцент траат 50 години од денот на завршувањето на снимката. Доколку во тој период снимката била прв пат издадена во согласност со закон или јавно соопштена во согласност со закон, правата на продуцентот траат 50 години, сметано од првото издавање во согласност со закон, односно јавно соопштување во согласност со закон.

Траење на правата на РТВ организација

Правата на РТВ организација траат 50 години од денот на првото радиодифузно емитување на програмата.

Користење туѓи авторски дела

Туѓи авторски дела може да се користат 1) ако за тоа постои дозвола авторот, односно ако некое лице му се пренесени правата; 2) без дозвола од авторот, со или без плаќање надоместок, во случаи определени со закон и

²⁰ Правилник за начинот за прибирање и обработка на податоците, образецот на барањето и содржината и начинот на водењето на евиденцијата на автори и носители на сродните права („Службен весник на Република Македонија“ бр. 61/2014).

3) кога истекнало авторското односно сродните права.

Пренос на правата

Авторот може на други лица да пренесе одделни материјални права, на начин и под услови определени со ЗАПСП. Пренесувањето воопшто кажано може да се врши со наследување, со договор или на друг начин - со дозвола, изјава, согласност и слично. Тука ќе се осврнеме на пренесувањето на правото со договор.

Пренесување со договор

Авторот може материјалните права да ги пренесе на други лица со договор. Договорот мора да биде склучен во писмена форма, а доколку не е, тој не произведува правно дејство. Со договор не може да се пренесе: 1) авторско право како целина; 2) морални права и 3) непознати видови користење авторско дело.

Договорот особено мора да содржи:

- вид на правата што се пренесуваат,
- обемот на правата,
- дали правата се пренесуваат исклучиво или неисклучиво,
- територијата за која се однесува пренесувањето на правата,
- времетраење на пренесувањето
- авторскиот надоместок.

Спорните или нејасните одредби во договорот за пренос на правото се толкуваат во интерес на авторот.

Пренесувањето на материјално право се врши исклучиво или неисклучиво. Со исклучивото пренесување на материјално право, се дозволува само едно лице да го користи делото, при што од користење се исклучени авторот и кое било друго лице. Со неисклучивото пренесување, материјално право, во смисла на ЗАПСП се дозволува лице да го користи делото, при што од користењето не се исклучени авторот или кое било друго лице.

Пренесување на одделно материјално право не влијае на пренесувањето на другите материјални права, доколку со ЗАПСП или со договор не е поинаку определено. Овие правила не се применуваат кај договорот за филмска продукција.

Авторскиот надоместок се определува според принципот на правичност, видот на делото, видот и обемот на правото на користење што се пренесува, времетраењето и други важни околности за неговото користење. Авторскиот надоместок може да се определи во еден фиксен износ, како дел (процент) од остварениот приход од користење на делото, или како комбинација на двете. Доколку е определен еден фиксен износ за авторски надоместок, а со користењето на авторското дело се остварува приход кој е значително поголем од

договорениот надоместок, авторот има право да побара измена на договорениот надоместок, што ќе му овозможи поправичен удел во приходот. Притоа, авторот не може да се откаже од ова право. Во случај кога надоместокот е договорен, односно определен во зависност од остварениот приход од користењето на делото, неговиот корисник е должен да води соодветни книги или друга евиденција од која може да се утврди висината на остварениот приход. Корисникот е должен да му овозможи на носителот на авторското право увид во документацијата/евиденцијата, и да му доставува потребни извештаи за остварениот приход во разумен рок, доколку рокот не е определен со закон или со договор.

При пренесувањето на правото на умножување се смета дека е пренесено и правото на пуштање во промет на примероците на тоа дело, доколку со договор поинаку не е определено.

На договорот за пренесување на материјално право соодветно се применуваат прописите за облигационите односи.

Носителот на кој му било пренесено материјално право на авторот не може, без дозвола на авторот, тоа право натаму да го пренесе на други лица, доколку со договор поинаку не е определено. Доколку натамошното пренесување на правото е последица на статусните измени на носителот, ваква дозвола не е потребна. Доколку натамошното пренесување на правото е допуштено без дозвола на авторот, во согласност со закон или со договор, за авторските побарувања, солидарно одговараат (долгуваат), и претходниот и новиот носител. Овие правила не се применуваат кај договорот за филмска продукција.

Авторот може да го раскине договорот, односно да ја повлече дозволата или друг пишан акт за пренесување на материјалното право, доколку носителот на исклучивото право во недоволна мера го користи или воопшто не го остварува, а од тие причини интересите на авторот значително се оштетени. Авторот не може да го изврши раскинувањето, односно повлекувањето доколку од него потекнуваат причините за недоволно користење на правото или негово неостварување. Авторот може да му понуди на носителот дополнителен рок за соодветно користење на правото. Со раскинувањето, односно повлекувањето, материјалното право му се враќа на авторот. Доколку начелото на правичност го налага тоа, авторот е должен на носителот на правото да му исплати соодветен надоместок на штета. Авторот не може да се откаже од правото на раскинување, односно повлекување.

Користење без дозвола од авторот

Авторско дело може да се користи без дозвола на авторот со или без надоместок, само доколку делото е објавено. Ова користење може да се врши само во посебни случаи, доколку не е во судир со нормалното користење на делото и доколку неразумно не ги повредува легитимните интереси на авторот. Одредбите од законот со кои се уредува користењето без дозвола на авторот не се применуваат на компјутерска програма.

Користење без плаќање надоместок

Користењето авторско дело без плаќање надоместок се однесува на следниве случаи:

- Времено умножување на авторско дело, кога умножувањето е од минлив или случаен карактер и/или е составен и суштински дел на технолошки процес, доколку умножувањето само за себе нема независно економско значење и чија единствена цел на умножувањето е да овозможи пренесување податоци во мрежа меѓу трети лица преку посредник или да овозможи законско користење на делото;
- Умножување што се врши од страна на јавни библиотеки, образовни институции или музеи и архиви заради остварување на нивната дејност, и без непосредна или посредна економска или комерцијална цел;
- Снимање авторско дело од страна на радио-телевизиска организација која има дозвола за емитување на делото, доколку го снимат со сопствени средства и за сопствени потреби, и под услов да го избрише во рокот во кој ја има дозволата за емитување. Доколку снимката има посебна документарна вредност може да биде предадена и сочувана во јавен архив;
- Користење дела заради илустрирање во образовни или научни истражувања до степен оправдан со некомерцијалната цел која треба да се постигне, под услов да се наведе името на авторот и изворот, освен доколку тоа не е возможно;
- Користење авторски дела за потребите на лица со посебни потреби на начин кој е непосредно поврзан со посебната потреба, до степен што таа го бара и без комерцијална цел;
- Умножување и јавно соопштување написи, статии и други слични дела за актуелни стопански, политички, религиозни и други слични теми, заради известување на јавноста, до степен оправдан со целта, освен ако тоа не е посебно забрането од страна на авторот под услов да се наведе името на авторот и изворот, освен доколку тоа не е возможно;
- Користење делови на авторски дела (цитати), во научни истражувања, за настава, критика, полемика или преглед, во обем и до степен потребен за конкретната намена и под услов да се наведе името на авторот и изворот, освен доколку тоа не е возможно;
- Користење дела за целите на јавната безбедност или во судска, парламентарна или административна постапка;
- Користење политички говори, како и извадоци од јавни предавања и слични дела до степен оправдан со информативната намена, под услов да се наведе името на авторот и изворот, освен доколку тоа не е возможно;
- Користење дела за време на верски обреди или други службени одбележувања организирани од органите на државната власт и единиците на локалната самоуправа;

- Користење архитектонски и вајарски дела трајно сместени на јавни места (улицы, плоштади, паркови и слично);
- Користење дела од областа на ликовната и применетата уметност, архитектурата, индустрискиот дизајн и фотографските дела изложени на јавни изложби или на аукција од страна на организаторот, на плакати или каталози изработени без комерцијални цели до степен неопходен за промовирање на настанот;
- Преработка на дело во пародија, карикатура или пастиш, под услов преработката да не создава забуна во однос на оригиналот на делото и авторството и ако преработката е во рамките на дозволеното користење на делото;
- Умножување на авторско дело на носач на тон и слика, јавно соопштување на делото од тој носач, како и јавно соопштување на делото што се емитува, во продавници, на саеми и други места каде што се демонстрира работата на апарати за снимање, множување и пренесување на тон и слика, во мерка што е неопходна за демонстрирање на работата на апаратите. Записите/снимките создадени по оваа основа веднаш се бришат;
- Случајно (споредно) вклучување авторско дело во друг материјал;
- Користење цртежи или проекти на архитектонски објект заради негова реконструкција и
- Јавно соопштување и ставање на располагање на јавноста на авторско дело заради истражување или лично усовршување на определени места во јавни научни, културни, образовни и други установи од сличен карактер, доколку делото не може да се купи, или за негово користење не е потребна дозвола, а е дел од колекциите/фондот на установите.

Од особен интерес за медиумите е законската одредба која дозволува, без плаќање надомест јавно да се соопшти наслов од напис, статија и друго слично дело за актуелни стопански, политички, религиозни и други слични теми, во електронска публикација преземена од друга електронска публикација или од друг извор заради известување на јавноста, освен ако тоа не е посебно забрането од страна на авторот, односно носителот на правото, под услов да се наведе изворот, како и името на авторот доколку тоа е возможно.

Користење дело од народното творештво

Користењето дело од народното творештво е без надоместок. Народното творештво се користи на достоин начин, без сакатење и под услов да е наведен изворот и потеклото на делото. За остварување на правата на користење дела од народното творештво надлежна е јавната и научната установа - Институт за фолклор “Марко Цепенков” - Скопје.

Користење со плаќање надоместок

Користењето на авторското дело со плаќање надоместок се однесува на следниве случаи:

- Умножување на хартија или на сличен носач на запис по пат на фотокопирање или која било слична техника или друг процес со слични ефекти, со исклучок на нотните записи на музичко дело и
- Умножување на кој било носач на запис што ги врши физичко лице за приватно користење без посредна или непосредна комерцијална цел.

Управување со правата

Носителите на авторското право и на сродните права можат да ги остваруваат правата определени со ЗАПСП на следниве начини:

- Индивидуално (одделно за секое авторско дело, односно предмет на сродно право),
- Лично, односно преку застапник, или
- Колективно (заедно за повеќе дела или предмети на сродни права и за повеќе носители на правата) преку организација за колективно управување со правата, на начин и под услови определени со ЗАПСП.

Што е колективно управување со правата?

Колективното управување со правата опфаќа правни работи со корисниците на правата, собирање надоместоци од користењето, нивна распределба и заштита на правата пред државни органи и други субјекти. Колективно се управуваат авторското право и сродните права само за објавени авторски дела и за објавени предмети на сродните права. Во случај на колективно управување, правата се пренесуваат неисклучиво.

Колективното управување се остварува за права определени со ЗАПСП во случаи кога не е можно индивидуално остварување на правата, поради карактерот на авторските дела, односно на предметите на сродните права, и поради условите и начинот на нивно користење. Колективното управување се остварува и за исклучиви права кои може да се остваруваат и индивидуално.

Кои права колективно се управуваат?

Права што колективно да се управуваат, по правило, се:

- Јавно соопштување несценско музичко и несценско книжевно дело;
- Право на авторот на надоместок од правото на наследство;
- Право на авторот на надоместок од јавна послуга;
- Право на надоместок на автор и изведувач за изнајмување фонограми или видеограми;

- Право на надоместок на изведувач за радиодифузно емитување и друго јавно соопшуваче на својата изведба што, сама по себе, е радиодифузна или е направена од снимка;
- Право на надоместок на изведувач и на произведувач на фонограми од единствениот надоместок од јавно соопштување на фонограми со изведби издадени за комерцијална цел;
- Право на надоместок на автор и издавач од умножување на хартија или на сличен носач на запис, по пат на фотокопирање или која било слична техника со слични ефекти, за приватно користење;
- Право на надоместок на автор, изведувач и произведувач на фонограмот од умножување на фонограм за приватно користење;
- Право на надоместок на автор, изведувач и произведувач на видеограмот (филмски продуцент) од умножување на видеограм за приватно користење и
- Право на кабелско реемитување авторски дела и предмети на сродни права кое, како исклучиво право, задолжително се управува колективно, освен правото на емитување од радио-телевизиска организација, независно дали се работи за нејзиното сопствено право или правото и е пренесено од друг носител на правата.

Кој врши колективно управување?

Колективно управување со авторското право и сродните права може да врши правно лице основано од носители на правата (физички и /или правни лица) за колективно управување со правата (во натамошниот текст: организација за колективно управување). Организацијата за колективно управување работи во свое име, а за сметка на носителите на правата. За работа на организацијата потребна е дозвола од Министерството за култура²¹.

Како треба да постапуваат радиодифузните организации кога користат дела или предмети на сродни права кои подлежат на колективно управување?

Кога вршењето радиодифузна дејност е поврзано со користење право што колективно се управува, надлежниот орган за издавање дозвола/решение за вршење на дејноста, ќе издаде дозвола/решение доколку вршителот на дејноста претходно склучил договор со надлежна организација за колективно управување²².

21 Правилник за начинот за прибирање и обработка на податоците, образецот на барањето и содржината и начинот на водењето на евиденцијата на автори и носители на сродните права („Службен весник на Република Македонија“ бр. 61/2014).

22 Законот за аудио и аудиовизуелните медиумски услуги не содржи изречна законска одредба дека почитувањето на обврските на РТВ организациите во поглед на авторското право и сродните права е услов за издавање и обновување на дозволата. Неговиот претходник – Законот за радиодифузната дејност („Службен весник на Република Македонија“ бр. 100/2005; 19/2007; 103/2008; 152/2008; 6/2010; 145/2010; 97/2011;

Радио-телевиските организации се должни на организацијата за колективно управување да ѝ овозможат кај нив да инсталира систем за електронско евидентирање на емитуваните авторски дела, односно предмети на сродни права, коишто го обезбедува организацијата. Системот се обезбедува и се инсталира заради електронско евидентирање, обработка на податоци, следење и контрола над емитуваните авторски дела, односно предмети на сродни права²³. Дополнително, РТВ организациите се должни да обезбедат сопствен компатибилен систем со кој се овозможува приклучување на системот за електронска евиденција.

Доколку РТВ организацијата не ѝ овозможи на организацијата инсталирање на систем за електронска евиденција, ќе ѝ се изрече глоба за прекршок во износ од 20.000 до 30.000 евра во денарска противвредност, а на одговорното лице во правното лице за истиот прекршок ќе му се изрече глоба во износ од 10.000 до 15.000 евра во денарска противвредност.

Како се контролира користењето?

Организацијата има право да го контролира користењето на авторските дела и предметите на сродните права, за чие колективно управување со правата има дозвола. Корисниците на авторските дела и на предметите на сродните права се должни на организацијата да ѝ даваат релевантни податоци за користењето, како и да овозможат увид во документацијата. Во вршењето на контролата, на барање на организацијата за колективно управување, надлежните органи на државната управа локалната самоуправа, јавните претпријатија, јавните установи, независните регулаторни тела и организации кои вршат јавни овластувања во согласност со закон се должни да даваат податоци и информации од значење за работата на организацијата.

Како се определуваат надоместоци за користење?

Кога користењето на авторското дело, односно предметот на сродните права се врши од страна на радио-телевизиска организација, надоместокот за користење може да се определи на два начина:

13/2012 и 72/2013], на пример, во член 67 став 2, определуваше дека почитувањето на условите и обврските утврдени со Законот за авторското право и сродните права е услов за обновување на дозволата. Во Законот за аудио и аудиовизуелните медиумски услуги, изречени одредби - член 141 и 143 постојат само во поглед на реемитувањето.

23 Обликот, содржината и техничките карактеристики на системот за електронска евиденција ги пропишува министерот за култура, по претходно мислење на Министерството за информатичко општество и администрација. Во 2014 година е донесен Правилникот за обликот, содржината и техничките карактеристики на системот за електронско евидентирање на емитуваните авторски дела, односно предмети на сродните права („Службен весник на Република Македонија“ бр. 74/2014). Дозвола за употреба на овој систем, на барање на организацијата за колективно управување дава министерот за култура, по претходно мислење на министерот за информатичко општество и администрација. Министерството за култура, во соработка со Министерството за информатичко општество и администрација, исто така врши надзор врз работата на системот. Заради контрола и надзор, организациите за колективно управување му овозможуваат на Министерството за финансии - Управа за јавни приходи, пристап до овој систем.

- во номинален износ кој се утврдува во зависност од видот на авторското дело, односно предметот на сродните права и се пресметува во зависност од траењето на емитувањето, односно користењето во согласност со системот за електронска евиденција, или
- во процентот од приходот кој ги опфаќа средствата од радиодифузната такса и/или претплатата, рекламите, спонзорствата, дотациите и приходите од промет на програми. Како приход не се сметаат средствата од данокот за додадена вредност, средствата од кредити и камати на кредити.

Кај овој (редовен) начин на определување на надоместокот, се определува и неговиот најнизок номинален (апсолутен) износ.

При тоа, ЗАПСП определува дека кога користењето на авторското дело, односно предметот на сродните права се врши од страна на радио-телевизиските организации кои со закон се обврзани да емитуваат вокално и/или вокално-инструментални музички дела на македонски јазик или на јазиците на етничките заедници кои не се мнозинство во Република Македонија²⁴, во законски определени периоди и траење, за користењето на авторското дело и/или предметот на сродните права во овие случаи, надоместокот се определува во износ за десет пати намален од износот што е определен за радиодифузно емитување на авторски дела и/или предмети на сродни права определен на еден од претходните (редовни) начини.

Кога користењето на авторското дело, односно предметот на сродните права се врши од страна на кабелските оператори надоместокот за користење по правило се определува според бројот на претплатници на операторот до кои е овозможена услугата за реемитување на радио и телевизиските програми

При определување на висината на надоместоците се земаат предвид: 1) правата, видовите и обемот на нивно користење; 2) бројноста на потенцијалните корисници; 3) категоријата и големината на просторот; 4) времетраењето и бројот на користењата; 5) разликата на цените во работењето на корисникот поради користењето на делата, односно предметите на сродните права; 6) структурата и природата на програмата (форматот на радиодифузниот сервис), во согласност со издадената дозвола за вршење радиодифузна дејност; 7) религиозните, културните, општествените и социјалните интереси на корисниците и 8) интересите на младите и лицата со посебни потреби.

24 Законот за аудио и аудиовизуелните медиумски услуги не содржи изречна законска одредба дека почитувањето на обврските на РТВ организациите во поглед на авторското право и сродните права е услов за издавање и обновување на дозволата. Неговиот претходник – Законот за радиодифузната дејност („Службен весник на Република Македонија“ бр. 100/2005; 19/2007; 103/2008; 152/2008; 6/2010; 145/2010; 97/2011; 13/2012 и 72/2013), на пример, во член 67 став 2, определуваше дека почитувањето на условите и обврските утврдени со Законот за авторското право и сродните права е услов за обновување на дозволата. Во Законот за аудио и аудиовизуелните медиумски услуги, изречени одредби – член 141 и 143 постојат само во поглед на реемитувањето.

Акти за определување на надоместоците

Висината на надоместоците за користење, доколку не е поинаку определено со ЗАПСП, се определуваат со:

- Општ договор меѓу организацијата и здруженијата на одделни категории корисници, односно нивните комори што го претставуваат мнозинството корисници (општ договор);
- Поединечен договор меѓу организацијата и поединечен корисник (поединечен договор) и
- Општ акт на организацијата за определување за висината на надоместоци за користење (тарифа).

Договорите (општите и посебните) задолжително содржат податоци за висината, за условите за користење на авторските дела и предметите на сродни права, за рокот и начинот на плаќање, за околностите поради кои висината на определените надоместоци се зголемува или намалува, доколку таквото зголемување или намалување се предвидува.

За ист вид и обем на користење на авторските дела и предмети на сродни права од страна на субјекти со иста или сродна дејност, во општ или поединечен договор, не може да се утврдат различни износи на надоместоци за користење со кои се нарушува конкуренцијата на пазарот.

Преговорите за склучување на општ или посебен договор се задолжителни и за организацијата и за корисниците (поединечен корисник или здруженија/комори на корисници). Притоа, ЗАПСП предвидува санкции за организацијата што ќе одбие преговори, односно неоправдано ќе ги одолговлечи, определувајќи дека таквите постапувања претставуваат основи за одземање на дозволата за колективно управување. Во случаите кога корисникот и организацијата не склучуваат поединечен договор за условите и висината на надоместокот, корисникот е должен да плаќа надоместок според општиот договор, односно тарифата.

Тарифа

Тарифата е општ акт на организацијата за колективно управување со кој се определува висината на надоместоците за користење. Тарифата ја донесува организацијата за колективно управување. Постапката за донесување на тарифата е уредена со Законот за авторското право и сродни права. Во текот на постапката, корисниците, односно нивните здруженија и комори, имаат право да дадат свое мислење. По предлог - тарифата кој го утврдува организацијата по добиени мислења од корисниците, доколку ги има, свое мислење дава Комисијата за посредување во авторското право и сродните права, а согласност дава Владата на Република Македонија. По давањето согласност, тарифата се објавува во „Службен весник на Република Македонија“²⁵.

²⁵ Правилникот со тарифа за користење авторски музички дела на ЗАМП е објавен во „Службен весник на Република Македонија“.

Распределба на надоместоците

Распределба на надоместоците се утврдува со општ акт на организацијата за колективно управување, кој се носи во согласност со закон и статутот, односно со договорот за основање.

Распределбата на надоместоците се врши во согласност со евиденциите и податоците за користење на делата, односно предметите на сродните права, а паушално кога не е можно или предизвикува неразумни трошоци, според принципот на правичност.

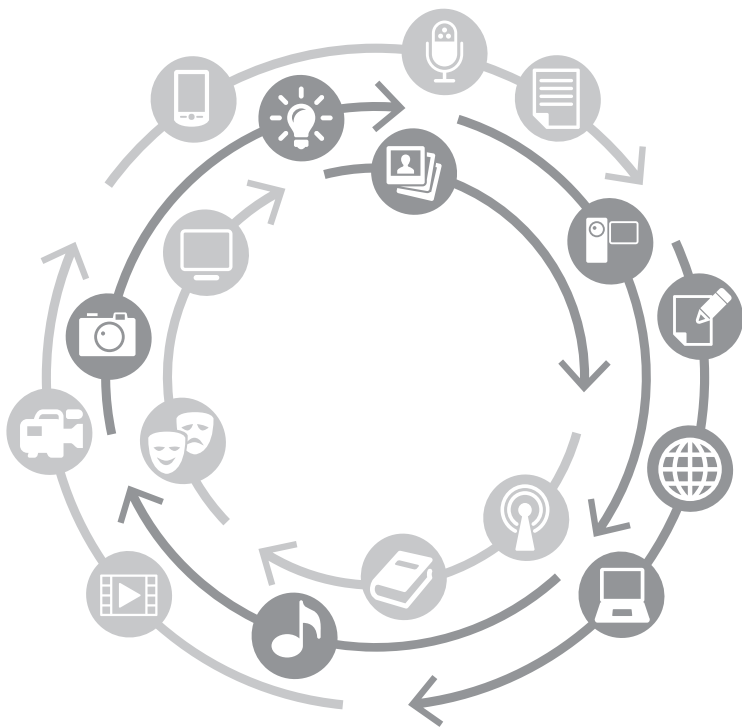
Во поглед на радиодифузното емитување, ЗАПСП определува дека надоместоците од тоа емитување на авторски дела и/или предмети на сродни права се распределуваат меѓу авторите, односно носителите на сродни права врз основа на податоците за исплата добиени од системот за електронска евиденција на емитувани авторски дела.

Законот дава основни постулати за распределба на средствата на организацијата меѓу авторите, односно носителите на сродни права. Специфичната распределба по автори односно носители на сродни права се утврдува со акт на организацијата кој се објавува во „Службен весник“²⁶.

публика Македонија“ бр. 154/2011. ЗАМП на 4.12.2013та објави јавен повик за мислење од корисниците, односно соодветните здруженија на корисници, односно нивните комори по Предлог на Правилник со тарифа за користење авторски музички дела за донесување тарифа согласно измените и дополнувањата на ЗАПСП од 2013-та година. Правилникот за надоместоците за користење на фонограми и изведби на ММИ е објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 142/2012. ММИ исто на 4.12.2013 објави повик по предлогот на тарифата за утврдување на висината на надоместоците за користење на фонограми и изведби. Во поглед на двете предложени тарифи постапката е во тек.

- 26 Правилникот за распределба на надоместоци на ММИ, со кој се уредува начинот на распределба на надоместоците кои ММИ ги наплатува по основ на јавно соопштување (јавно пренесување, радиодифузно емитување, радиодифузно реемитување и кабелско реемитување) фонограми со изведби издадени за комерцијална цел и изведби што самите по себе се радиодифузни или се направени од снимка, како и надоместокот од изнајмување на фонограми и видеограми, за кои ММИ има дозвола за колективно управување на правата на произведувачите на фонограми и уметниците музички изведувачи е објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 77/2014; Правилникот за распределба на авторските надоместоци на ЗАМП со кој се утврдуваат основните начела за распределба на авторските надоместоци на носителите на авторски музички права кои ЗАМП колективно ги управува е објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 141/2014.

ДЕЛ **2** ПРАШАЊА
И ОДГОВОРИ

Во информативната емисија на мојата телевизија сакам да вклучам извадок од говор на познат политичар емитиран во емисија на друга телевизија. Дали и на кој начин треба да го регулирам ова?

Законот за авторското право и сродните права дозволува, без дозвола на авторот и без плаќање надомест за користење, помеѓу другото и на политички говори, до степен оправдан со информативната намена, под услов да се наведе името на авторот и изворот, освен доколку тоа не е возможно (чл. 52 ст. 1 т. 9 од Законот). Овој исклучок од авторското право е специфичен во однос на оној од чл. 52 ст. 1 т. 6 од Законот за авторското право и сродните права. Имено, последнава одредба ги покрива ситуациите кога е дозволено да се врши, повторно без дозвола на авторот и без плаќање надомест за користење, умножување и јавно соопштување написи, статии и други слични дела за актуелни стопански, политички, религиозни и други слични теми, заради известување на јавноста, до степен оправдан со целта, освен ако тоа не е посебно забрането од страна на авторот и под услов да се наведе името на авторот и изворот, освен доколку тоа не е возможно. Првата ситуација се однесува на искористувањето на самите политички говори, додека втората ги покрива ситуациите кога се користат дела што се однесуваат на, меѓу другото, политички теми.

Оттаму, не постои пречка за употреба на политичките говори. Меѓутоа, користењето на политичките говори во целина честопати може да се покаже како неоправдано, затоа што законската одредба изречно предвидува дека ова користење е дозволено само до обемот оправдан од информативната намена, Во секој случај, и авторот и изворот мора да бидат изречно наведени. Кога станува

збор за домашни политички говори, ова безмалку секогаш ќе биде случај. Затоа мора особено внимание да се посвети на идентификација, како на авторот, така и на изворот од кој се презема политичкиот говор.

ЗАКЛУЧОК: ДОЗВОЛЕНО Е ПРЕЗЕМАЊЕ ИЗВАДОЦИ ОД ПОЛИТИЧКИ ГОВОРИ И ПРИ СЕКОЕ ЕМИТУВАЊЕ НА ПОЛИТИЧКИ ГОВОРИ ИЗРЕЧНО НАВЕДЕТЕ ГИ АВТОРОТ И ИЗВОРОТ ОД КОЈ СЕ ПРЕЗЕМА ПОЛИТИЧКИОТ ГОВОР.

Информативен веб портал објавил истражувачка сторија за определени состојби во стопанството. Информаците содржани во неа, не се дотогаш познати и се од големо значење. Сакам за тоа да информирам и на мојот медиум. Дали ако го направам тоа повредувам определено авторско право?

Прилогот или написот објавен во информативниот портал несомнено е авторско дело и подлежи на авторско-правна заштита. Носител на моралните права е авторот, а на материјалните права, освен ако не е поинаку уредено, е информативниот портал. По правило, тоа значи дека тој е овластен да забрани секакво натамошно јавно соопштување на делото. Но, вестите се за да се шират и Законот за авторското право и сродните права ова го препознава. Така во чл. 52 ст. 1 т. 6 од Законот се дозволува, заради известување на јавноста, да се врши умножување и јавно соопштување написи, статии и други слични дела за актуелни стопански, политички, религиозни и други слични теми, без дозвола на авторот и без плаќање надомест за користење. Но оваа дозвола не е неограничена и безусловна. Имено, Законот определува дека тоа умножување или јавно соопштување може да биде само до одреден степен и тоа „до степен оправдан со целта“ и под услов тоа да не е посебно забрането од страна на авторот. Исто така, Законот бара да се наведе името на авторот и изворот, освен доколку тоа не е возможно.

Од законската одредба произлегува дека користењето на објавената информација е возможно, но во ограничен обем – онолку колку што е потребно за јавноста да биде информирана. Во овие ситуации наведувањето на авторот и на изворот ќе биде возможно, па оттука и е задолжително.

ЗАКЛУЧОК: ДОЗВОЛЕНО Е ДА ПРЕЗЕТЕТЕ ИЗВАДОЦИ ОД НАПИСИ ИЛИ СЛИЧНО, ЗА АКТУЕЛНИ СОСТОЈБИ ОД ДРУГИ МЕДИУМИ, ВО ОБЕМ НЕОПХОДЕН ЗА ЦЕЛИ НА ИНФОРМИРАЊЕТО И ПОД УСЛОВ, ДА ГИ НАВЕДЕТЕ АВТОРОТ И ИЗВОРОТ ОД КОЈ СЕ ПРЕЗЕМААТ.

Продуцирам програма (филм, музичка програма, емисија).

Кои односи треба да ги уредам и како?

Во случај на продукција на програма мора да се има предвид дека авторското право и сродните права мораат да бидат почитувани. Законот за авторското право и сродните права го користи терминот филмска продукција за продуцирањето секаков вид аудиовизуелни дела.

При филмска продукција првенствено треба да се уредат односите меѓу филмскиот продуцент и авторите на филмското дело и авторите на придонесите. Доколку во филмската продукција се вклучени и изведувачи посебно треба да се уредат односите на филмскиот продуцент и изведувачите.

Договор за филмска продукција

Со договор за филмска продукција се уредува односот на филмскиот продуцент со авторите на аудиовизуелното дело и авторите на придонесите, како и односот меѓу самите автори, во согласност со ЗАПСП.

Страни на договорот

- **Филмски продуцент:** Филмски продуцент, во смисла на ЗАПСП, е физичко или правно лице кое ја презема иницијативата, организацијата, финансирањето и одговорноста за создавање на првата снимка на аудиовизуелно дело.
- **Автори на филмското дело:** Како автори на филмското дело се сметаат писателот на сценариото, главниот режисер и главниот снимател. Доколку анимацијата од кој било вид е суштински елемент на делото, за автор се смета и главниот цртач. Притоа, не е важно дали филмското дело се состои само од анимации или анимациите се комбинирани со учество на живи изведувачи. Исто така, во случај кога музиката е суштински елемент на филмското дело, за автор се смета и авторот на музиката посебно создадена за користење во аудиовизуелно дело. Во последниов случај, тоа се особено ситуациите на т.н. музички филмови. Сите овие лица се сметаат за коавтори на целината на филмското дело и односите мораат да се уредат со секој од нив.
- **Автори на придонеси:** Како автори на придонеси се сметаат цртачот, односно авторот на музиката, кога не се смета за автор на аудиовизуелното дело, како и сценографот, костимографот, монтажерот и авторот на маски. Овие лица, за разлика од коавторите на филмското дело кои имаат авторско право на целината на филмското дело, имаат авторско право само врз своите придонеси кон филмското дело. И односите со овие лица мораат да бидат уредени.

Предмет на договорот

Предмет на договорот за филмска продукција е создавање на конкретно аудиовизуелно дело. При составување на договорот треба прецизно и јасно да биде определено за кое аудиовизуелно дело станува збор. Тоа може да се направи со наведување на насловот на делото, авторите и на филмскиот продуцент. Дополнително како прилог на договорот, а во насока на идентификација на делото може да се стави сценариото.

Содржина на договорот

Договорот за филмска продукција треба да ги уреди правата и обврските на секоја од страните. При уредувањето на односите треба одделно да се уредат:

- односот на филмскиот продуцент со авторите на аудиовизуелното дело и авторите на придонесите,
- односот меѓу самите автори.

Како кај сите договори, така и кај овие, важи начелото на слободна диспозиција на страните. Ова значи дека страните се слободни самостојно да одлучат (да се договорот) како ќе ги уредат своите односи, но притоа не може да договорот повеќе или помалку права или обврски од она што е законска рамка.

Според законски уредена претпоставка²⁷, се смета дека со склучувањето на договорот за филмска продукција авторите и авторите на придонесите, исклучиво и неограничено му ги пренеле на филмскиот продуцент сите свои материјални права на аудиовизуелното дело, вклучително и правото на превод со титлување или надсинхронизација. Оваа законска претпоставка е мошне корисна, затоа што ја избегнува потребата од договарање за преносот на секое единечно овластување на авторите, туку повикувањето на законската одредба придонесува за поголема правна сигурност на филмскиот продуцент.

Материјалните права на аудиовизуелно дело ги опфаќаат правото на умножување на делото; право на пуштање во промет на делото; право на јавно соопштување на делото и тоа: **јавно пренесување, јавно прикажување, радиодифузно емитување, реемитување, ставање на располагање на јавноста**; и право на преработување на делото. Се разбира, страните може да се договорот дека го пренесуваат само некое од овие права, но притоа ќе треба да бидат особено внимателни за да не дојдат во ситуација искористувањето на делото да биде оневозможено затоа што некое од правата не е пренесено.

Авторите и авторите на придонеси имаат право на авторски надомест за

27 Правилникот со тарифа за користење авторски музички дела на ЗАМП е објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 154/2011. ЗАМП на 4.12.2013та објави јавен повик за мислење од корисниците, односно соодветните здруженија на корисници, односно нивните комори по Предлог на Правилник со тарифа за користење авторски музички дела за донесување тарифа согласно измените и дополнувањата на ЗАПСП од 2013-та година. Правилникот за надоместоците за користење на фонограми и изведби на ММИ е објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 142/2012. ММИ исто на 4.12.2013 објави повик по предлогот на тарифата за утврдување на висината на надоместоците за користење на фонограми и изведби. Во поглед на двете предложени тарифи постапката е во тек.

нивните дела. Доколку авторите и авторите на придонесите се вработени кај продуцентот, ќе се применуваат одредбите од ЗАПСП кои се однесуваат на авторско дело од работен однос.

Треба да се има предвид дека според ЗАПСП (член 91, став 3-5) со склучување договор за филмска продукција, авторите го задржуваат правото на правичен надоместок од филмскиот продуцент, за секое користење, а авторите на придонесите го задржуваат правото посебно да ги користат своите придонеси кон аудиовизуелното дело, доколку со тоа не се повредени правата на филмскиот продуцент. Притоа авторите и авторите на придонесите не можат да се откажат од овие правата. Филмскиот продуцент од своја страна има обврска најмалку еднаш годишно да им доставува на авторите на аудиовизуелното дело извештај за остварениот приход, посебно за секој вид користење на делото.

Кога делото се смета за завршено уредено е со закон (член 92). Според законските одредби аудиовизуелното дело се смета за завршено (создадено) кога главниот режисер ќе утврди дека е завршен првиот стандарден примерок на делото, што е предмет на договорот. Измени на примерокот на аудиовизуелното дело се можни само по претходна согласност на главниот режисер и филмскиот продуцент. Во случај кога некој од авторите или авторите на придонесите нема да го заврши својот дел кон аудиовизуелното дело или поради виша сила тоа не може да го стори, нема право да се спротивставува создадениот дел да биде користен за негово довршување. За овој дел авторот ужива соодветно авторско право. Рокот за завршување на аудиовизуелното дело и пуштање во промет се уредува со договорот. При тоа треба да се има предвид дека доколку со договорот не се уреди ова прашање ќе се применуваат законските претпоставки за рокот за завршување на делото и негово пуштање во промет кои се однесуваат на раскинување на договорот.

Раскинување на договорот

ЗАПСП предвидува (член 93) дека во случај кога филмскиот продуцент нема да го заврши аудиовизуелното дело, во рок од пет години од склучувањето на договорот за филмска продукција или доколку не го стави во промет завршеното аудиовизуелно дело во рок од една година по неговото завршување, авторите можат да го раскинат договорот, доколку не бил договорен друг рок. Во случајот на раскинување на договорот, авторите и авторите на придонесите го задржуваат правото на исплата на надоместок.

Изведувачки договор

При изработката на некои аудиовизуелни дела, по правило, се ангажираат и изведувачи (артисти, пејачи, музичари, балетски уметници, обликувачи / мајстори на тон или на тонска снимка и др.) . Овие лица се носители на права на изведувачите. И односите со овие лица мораат да бидат посебно уредени. Спецификата е во тоа што односите со изведувачите се уредуваат со посебен

договор, во кој се определува кои права изведувачите му ги пренесуваат на продуцентот на филмското (аудиовизуелното) дело.

Договорот со кој се уредуваат односите меѓу филмскиот продуцент и изведувачите може да биде формулиран зависно од интересите на страните, односно од конкретните потреби на филмскиот продуцент.

Општо кажано, изведувачот со изведувачки договор на друго лице му пренесува свое материјално право на користење на неговата изведба. Изведувачкиот договор се склучува во писмена форма. Тој содржи одредби за видот на правата што се пренесуваат, нивниот обем, дали преносот е исклучив или неисклучив, територијата за која се однесува пренесувањето на правата, времетраење на пренесувањето и авторскиот надоместок. Дополнително во него треба да биде наведен и наслов на делото што се изведува и името на авторот на делото, како и бројот и периодот на радиодифузно емитување, кога договорот се однесува на радиодифузно емитување.

Во секој случај, постои законска претпоставка, според чл. 107 од Законот за авторското право и сродните права, дека со склучување договор за производство аудиовизуелно дело, изведувачот на продуцентот на филмското дело, му ги пренел сите свои материјални права, вклучително и правото на надсинхронизација на својата изведба. Ваквата одредба е мошне корисна за практиката, и најдобро би било при склучување на договорот меѓу филмскиот продуцент и изведувачите, самиот договор да се повика на законското решение. Конечно, посебно внимание треба да се посвети на ситуациите кога изведувачите се во работен однос со филмскиот продуцент, при што се применуваат одредбите од чл. 86 од Законот за авторското право и сродните права.

ЗАКЛУЧОК: ТРЕБА ДА ГИ УРЕДИТЕ ОДНОСИТЕ СО АВТОРИТЕ НА АУДИОВИЗУЕЛНОТО ДЕЛО И АВТОРИТЕ НА ПРИДОНЕСИТЕ, ПРЕКУ СКЛУЧУВАЊЕ ДОГОВОР ЗА ФИЛМСКА ПРОДУКЦИЈА И ОДНОСИТЕ СЕ ИЗВЕДУВАЧИТЕ, ПРЕКУ СКЛУЧУВАЊЕ ИЗВЕДУВАЧКИ ДОГОВОР.

На друга ТВ куќа ѝ го пренесувам правото да емитува документарен филм од мое производство.

Што треба да знам?

Во правото постои принцип дека никој не може да пренесе повеќе права отколку што поседува. Оттаму, доколку се пренесува правото на искористување на определено филмско дело од еден субјект на друг без разлика кој е обемот на ова пренесување, најпрво треба да се утврди кои сè права ги поседува пренесувачот. Ова се утврдува преку увид во содржината на договорот склучен меѓу филмскиот продуцент и авторите на филмското дело и авто-

рите на придонесите, односно од договорот склучен меѓу филмскиот продуцент и изведувачите. Доколку овие договори не содржат поконкретни одредби, се применуваат законските претпоставки дека авторите и авторите на придонесите, исклучиво и неограничено му ги пренеле на филмскиот продуцент сите свои материјални права на аудиовизуелното дело, вклучително и правото на превод со титлување или надсинхронизација, односно дека изведувачот, на произведувачот на фонограм, односно на филмскиот продуцент, му ги пренел сите свои материјални права, вклучително и правото на надсинхронизација на својата изведба.

Откако ќе утврдите на кои права сте носител, со другата ТВ куќа треба да склучите договор за пренос на правата.

Договорот мора да биде склучен во пишана форма и во него да се уредат прашањата поврзани со вид на правата што се пренесуваат (на пример, правото на радиодифузно емитување), нивниот обем (на пример, дали преносот е исклучив или неисклучив, односно дали пренесувачот може пренесените права да му ги пренесе и на друг субјект односно дали може пренесените овластувања да ги ползува и самиот или не), прашањето дали стекнувачот може понатаму да ги пренесува (на други лица) стекнатите овластувања или не е овластен на ова (ако поинаку не е договорено, пренесените овластувања можат понатаму да се пренесуваат на други лица, секако, во обемот во кој се стекнати), територијата за која се однесува пренесувањето на правата (на пример, дали преносот се однесува само на територијата на Република Македонија или и за други територии), времетраење на пренесувањето (дали пренесувањето се врши само за определен период или за целото време на важење на правата) и авторскиот надоместок (висината на авторскиот надомест може да се определи во фиксен износ, од број ан емитувања, итн.).

Исто така, мора да се има предвид дали сте склучиле договор со некое здружение за колективно управување со вашите права. Во овој случај, стекнувачот треба да воспостави контакт со здружението за колективно остварувања кое, по правило, има тарифи за пренесување на определени овластувања на филмскиот продуцент. Треба да се има предвид дека, кога со едно право се управува колективно, преносот на определени овластувања може да биде само неисклучив.

ЗАКЛУЧОК: НАЈНАПРЕД ТРЕБА ДА УТВРДИТЕ КОИ ПРАВА ГИ ИМАТЕ, ПОТОА ДА СКЛУЧИТЕ ДОГОВОР ЗА ПРЕНОС НА ПРАВАТА СО КОЈ ЌЕ УРЕДИТЕ ОДНОСИТЕ.

Сакам да емитувам филмови од туѓа продукција.

Како да ги уредам односите?

Покрај внимавањето на кои овластувања за искористување на филмското дело е носител пренесувачот на овие овластувања [види претходно прашање], потребно е односот меѓу пренесувачот и стекнувачот на овластувањата за искористување на филмското дело да се уредат посебни прашања за тоа кои овластувања ги има стекнувачот.

Договорот мора да биде склучен во пишана форма и во него да се уредат прашањата поврзани со видот на правата што се пренесуваат (на пример, правото на радиодифузно емитување), нивниот обем (на пример, дали преносот е исклучив или неисклучив, односно дали пренесувачот може пренесените права да му ги пренесе и на друг субјект односно дали може пренесените овластувања да ги ползува и самиот или не), прашањето дали стекнувачот може понатаму да ги пренесува (на други лица) стекнатите овластувања или не е овластен на ова (ако поинаку не е договорено, пренесените овластувања можат понатаму да се пренесуваат на други лица, секако, во обемот во кој се стекнати), територијата за која се однесува пренесувањето на правата (на пример, дали преносот се однесува само на територијата на Република Македонија или и за други територии), времетраење на пренесувањето (дали пренесувањето се врши само за определен период или за целото време на важење на правата) и авторскиот надоместок (висината на авторскиот надомест може да се определи во фиксен износ, од број на емитувања, итн.).

Исто така, мора да се види дали филмскиот продуцент склучил договор со некое здружение за колективно управувањена неговите права. Во овој случај, треба да се воспостави контакт со здружението за колективно остварувања кое, по правило, има тарифи за пренесување на определени овластувања на филмскиот продуцент. Треба да се има предвид дека, кога со едно право се управува колективно, преносот на определени овластувања може да биде само неисклучив.

ЗАКЛУЧОК: НАЈНАПРЕД ТРЕБА ДА УТВРДИТЕ КОИ ПРАВА ГИ ИМА ЛИЦЕТО ОД КОЕ ГИ СТЕКНУВАТЕ ПРАВАТА, ПРОВЕРЕТЕ ДАЛИ ФИЛМСКИОТ ПРОДУЦЕНТ ИМА ДОГОВОР СО ОРГАНИЗАЦИЈА ЗА КОЛЕКТИВНО УПРАВУВАЊЕ СО ПРАВАТА И ПОТОА СКЛУЧЕТЕ ДОГОВОР ЗА ПРЕНОС НА ПРАВАТА СО КОИ ЌЕ ГИ УРЕДИТЕ ОДНОСИТЕ.

Емитувам музички спотови на мојата телевизија.**Дали треба да ѝ плаќам на организацијата за колективно управување на правата и колку?**

При емитирањето на музички спотови најпрво треба да се утврди дали носителите на правата на музичкиот спот користењето на музичкиот спот го дозволуваат како т.н. слободно користење, односно без дозвола на носителот на правото и без плаќање надомест, или ова не го дозволуваат. Во случај на последнава ситуација, потребно е да се стапи во контакт со носителот на правото на музичкиот спот и да се утврди дали тој самиот го управува своето право или склучил договор со некое здружение за колективно управување на правата. Ова може да се утврди и преку непосреден контакт со здруженијата за колективно управување. Бидејќи јавното соопштување (каде влегува и радиодифузното емитирање) на несценско музичко дело може да биде предмет на т.н. колективно остварување, преку стапувањето во контакт со здружението што врши колективно управување можат да се утврдат сите релевантни факти во врска со начинот, обемот и висината на надоместок за радиодифузното емитирање на музичките спотови.

ЗАКЛУЧОК: УТВРДЕТЕ ДАЛИ СПОТОТ Е ВО СЛОБОДНО КОРИСТЕЊЕ ИЛИ НЕ Е. ДОКОЛКУ НЕ Е, СТАПЕТЕ ВО КОНТАКТ СО НОСИТЕЛОТ НА ПРАВОТО НА СПОТОТ ЗА ДА УТВРДИТЕ ДАЛИ ТОЈ ИНДИВИДУАЛНО ГО УПРАВУВА СВОЕТО ПРАВО ИЛИ ОВА ГО ПРАВИ ПРЕКУ ОРГАНИЗАЦИЈА ЗА КОЛЕКТИВНО УПРАВУВАЊЕ. ОРГАНИЗАЦИЈАТА ЗА КОЛЕКТИВНО УПРАВУВАЊЕ ЌЕ ВИ ГИ ДАДЕ СИТЕ ДЕТАЛИ ЗА НАЧИНОТ НА КОРИСТЕЊЕ НА СПОТОТ И НАДОМЕСТОКОТ КОЈ ТРЕБА ДА ГО ПЛАЌАТЕ.

Сакам ексклузивно да емитувам голем и значен спортски/културен/ политички и друг настан што се случува во Република Македонија. Со кого треба да го договорам тоа? Дали имам некакви посебни обврски? Дали и други радиодифузери може да го емитираат настанот?

При радиодифузното емитирање на одредени настани, може да постои исклучиво право на радиодифузно емитирање. За тоа е потребно радиодифузен субјект да склучил договор за исклучиво радиодифузно емитирање со организаторот на настанот.

Ако и некој друг субјектот има желба за радиодифузно реемитирање (паралелно емитирање од друг субјект) или одложено емитирање (емитирање по

завршувањето на настанот), тоа може да го стори само доколку склучи договор со носителот на ексклузивното право на радиодифузно емитување.

Радифузерот кој има ексклузивни права е должен да емитува настани за кои се смета дека се од големо значење за општеството, на начин со кој на најмалку 80% од јавноста во Република Македонија ќе ѝ го овозможи следењето на таквите настани преку директно или одложено емитување на телевизија со слободен пристап (бесплатна телевизија). Советот на Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги донесува одлука со која утврдува листа на настани (национални или меѓународни) за кои смета дека се од големо значење за општеството и притоа одредува дали тие настани треба да бидат во целост или делумно достапни за директен пренос, или онаму каде што е тоа неопходно, или соодветно за јавниот интерес, а од објективни причини, во целост или делумно достапни преку одложен пренос. Одлуката треба да содржи и дополнителни податоци за тоа што треба да направат заинтересираните радиодифузери за да се почитува листата на настани од големо значење утврдена во другите држави.

Радифузерите не смеат да ги користат ексклузивните права за емитување настани од големо значење за општеството на начин со кој публиката во други држави ќе биде оневозможена да го следи настанот што таа земја го пријавила како настан од големо значење.

ЗАКЛУЧОК: НАЈПРВО УТВРДЕТЕ ДАЛИ НЕКОЈ СУБЈЕКТ ИМА ЕКСКЛУЗИВИТЕТ ЗА РАДИОДИФУЗНО ЕМИТУВАЊЕ. ДОКОЛКУ НЕМА, КОНТАКТИРАЈТЕ ГО ОРГАНИЗАТОРОТ ЗА ДА ГИ СТЕКНЕТЕ ПРАВАТА. ДОКОЛКУ ИМА, ТРЕБА ДА СКЛУЧИТЕ ДОГОВОР СО ЛИЦЕТО КОЕ Е НОСИТЕЛ НА ЕКСКЛУЗИВНИТЕ ПРАВА.

Сакам да известувам за настан за кој друг радиодифузер има ексклузивни права. Дали и како може да го направам ова?

Секој радиодифузер, под фер, разумни и недискриминирачки услови, согласно член 88 од Закон за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, има право на кратко известување²⁸ за настани за кои постои висок интерес кај

²⁸ Кратко известување, во смисла на Законот за овој член, се смета известување во траење од најмногу една и пол минута. Кратките известувања се користат единствено во вести и спортски магазини кои не можат да се состојат само од кратки известувања на радиодифузерот, а во аудиовизуелните медиумски услуги по барање може да се користат само доколку радиодифузерот е и давател на аудиовизуелни медиумски услуги по барање и доколку истите ги нуди со одложен временски период. Правото на кратко известување мора да се оствари на начин што нема да влијае на текот на настаните. Кога настанот за кој постои висок интерес кај јавноста се состои од повеќе организациски самостојни настани, секој самостоен настан во поглед на остварување на правата за краткото известување ќе се смета за настан за кој постои висок интерес кај јавноста. Кога тој трае два или повеќе дена, радиодифузерот има право секој ден да обезбеди една кратко известување за тој настан. Правата и обврските во поглед на краткото известување се детално уредени со Упатство за правото

јавноста и за кои ексклузивни права има радиодифузер од Република Македонија.

На радиодифузер од Република Македонија кој ги нема ексклузивните права за емитување на настан за кој постои висок интерес кај јавноста, пристапот до информации за настанот му се обезбедува од друг радиодифузер од Република Македонија кој ги има тие ексклузивни права.

Пристапот го гарантира Агенцијата, на тој начин што на радиодифузерт му овозможува слободен избор на кратки исечоци од преносниот сигнал на другиот радиодифузер со најмалку означување на нивниот извор. Начинот за пристап до преносниот сигнал го пропишува Агенцијата, врз основа на претходно добиено мислење од Агенцијата за електронски комуникации. Радиодифузерт може, наместо пристап до преносниот сигнал, да оствари пристап до настаните и со присуство на местото на таквите настани заради снимање на краток исечок или со користење на снимен материјал од радиодифузерт кој има ексклузивни права за пренос на настанот за кој постои висок интерес кај јавноста.

Радиодифузерт кој емитува настан за кој постои висок интерес кај јавноста може од радиодифузерт кој бара пристап да побара само плаќање на трошоците што ги имал заради обезбедување на обврската за пристап. Предвидениот надоместок не смее да ги надмине дополнителните трошоци директно настанати со овозможување на пристапот.

Радиодифузерт кој го искористил правото на кратко известување мора да му овозможи еднократно користење на снимката на друг радиодифузер кој настанот не можел да го сними и има право да бара надоместок за пропорционален, односно сразмерен дел од трошоците, како и наведување на неговото име на објавата.

ЗАКЛУЧОК: МОЖЕТЕ ДА ИЗВЕСТУВАТЕ ОД НАСТАНИ ОД ВИСОК ИНТЕРЕС, А ЗА ЧИЕ ЕМИТУВАЊЕ ЕКСКЛУЗИВНИ ПРАВА ИМА ДРУГ РАДИОДИФУЗЕР. ТОА МОЖЕТЕ ДА ГО НАПРАВИТЕ ПРЕКУ ПРИСТАП ДО ИСЕЧОЦИ ОД ПРЕНОСЕН СИГНАЛ, СО САМОСТОЈНО СНИМАЊЕ НА КРАТКИ ИСЕЧОЦИ ИЛИ КОРИСТЕЊЕ КРАТКИ ИСЕЧОЦИ ОД РАДИОДИФУЗЕРТ КОЈ ИМА ЕКСКЛУЗИВНИ ПРАВА НА ПРЕНОС.

Сакам да емитувам настани кои се случуваат надвор од Република Македонија? Со кого и како да ги уредам односите?

И во овој случај, односите треба да се уредат со организаторот на настанот. Овие односи се уредуваат со посебен договор. Во договорот треба особено да се определи дали е покриено само радиодифузното емитување на натпреварот или и одложеното радиодифузно емитување. Во последниот случај, треба да се определи бројот на одложените радиодифузни емитувања. Посебно внимание треба да се посвети на фактот дали некој друг субјект се стекнал со исклучиво право на радиодифузно емитување и за територијата Република Македонија. Во таков случај, договорот треба да се склучи со овој субјект, бидејќи домашниот субјект, во оваа ситуација, може да врши само радиодифузно реемитување на спортскиот натпревар.

ЗАКЛУЧОК: НАЈНАПРЕД УТВРДЕТЕ ДАЛИ НЕКОЈ СУБЈЕКТ ИМА ЕКСКЛУЗИВИТЕТ ЗА РАДИОДИFUЗНО РЕЕМИТУВАЊЕ ЗА ТЕРИТОРИЈАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА. ВО ОВАА СИТУАЦИЈА, ТРЕБА ДА СКЛУЧИТЕ ДОГОВОР СО НЕГО. ВО СПРОТИВНО, КОНТАКТИРАЈТЕ ГО ОРГАНИЗАТОРОТ НА НАСТАНОТ.

Кабелски оператор сака да ја реемитува мојата програма. Што треба да знам?

С поред чл. 131(10) од Законот за авторското право и сродните права, кабелското реемитување подлежи на колективно управување. Сепак, со законот се прави разлика меѓу ситуациите кога кабелското реемитување го прави радиодифузно друштво и ситуациите кога ова реемитување не го прави радиодифузно друштво. Во вторава ситуација, правото на кабелско реемитување авторски дела и предмети на сродни права, како исклучиво право, задолжително се управува колективно. Оттаму, субјектот што врши кабелско реемитување мора да стапи во контакт со здружението за колективно управување на правата и со него да ги уреди односите. Во случај кога авторските дела и предмети на сродни права ги реемитува радио-телевизиска организација, независно дали се работи за нејзино сопствено право или правото за реемитување и е пренесено од друг носител на правото, односите се уредуваат со договор, и тоа со носителот на правото.

ЗАКЛУЧОК: УТВРДЕТЕ ВО КОЕ СВОЈСТВО СЕ ВРШИ КАБЕЛСКО РЕЕМИТУВАЊЕ. ВО ЗАВИСНОСТ ОД СИТУАЦИЈАТА, СКЛУЧЕТЕ ДОГОВОР СО НЕКОЕ ОД ОВЛАСТЕНИТЕ ЛИЦА.

Не сум сигурен дали правилно постапувам во уредувањето на авторското право и сродните права. Што треба да знам?

Авторското право и сродните права се сложена материја. Кога станува збор за нивното практикување од страна на медиумите тие се дополнително усложнети заради тоа што се испреплетуваат многу лични, економски и правни прашања. Во секој случај, кога не сте сигурни дали добро постапувате побарајте совет од стручно лице, затоа што последиците од повреда на авторското право и сродните права се особено тешки.

Кога и со што се прави повреда на авторско и на сродните права?

Правите повреда на моралните права на авторот во следниве ситуации:

- Кога името, псевдонимот или друга ознака на авторот нема да биде назначена на секој примерок од делото, односно да биде наведена при секое јавно користење на делото, освен доколку авторот, во пишана форма, изрично не изјави дека не сака неговото авторство да биде наведено или доколку при користењето тоа е технички невозможно или несообразно²⁹; ако како одговорен уредник ја менувате содржината и го потпишувате авторот, а за тоа немате изречна согласност од него³⁰.
- Кога некое друго лице, а не авторот ќе го објави делото или ќе ги определи условите за објавување, односно кога пред првото објавување на авторското дело, некое друго лице, а не авторот јавно ја изнесува содржината или описот на делото³¹.
- Кога неговото дело се менува, деформира или сакати на начин што може да им наштети на неговата личност, чест и углед, како и да доведе до уништување на делото.³²

За повреда на материјалните права на авторот може да стане збор во случаите на неовластено користење на делото и тоа:

- Кога делото неовластено се умножува³³
- Кога делото неовластено се пушта во промет³⁴

29 ЗАСПС, член 22, Право на признавање на авторство. Законот поаѓа од тоа дека не е секогаш возможно да се наведе авторот на делото. На пример, доколку една телевизија емитува спот кој го добила од некоја продукциска куќа и во него на ниту еден начин не е наведено кој е автор на музиката или аранжер, или автор на стиховите, таа не може да го преработува спотот и да ги вклучува овие информации. Слично и кога се емитува музика на радио. Сепак, секогаш кога за тоа постојат информации и е технички возможно, информација за авторот мора да биде објавена.

30 Закон за медиуми, член 13, Промена на содржина во постапка на уредничка обработка.

31 ЗАПСП, Член 23, Право на прво објавување.

32 ЗАПСП, член 24, право на зачувување на интегритетот на делото.

33 ЗАПСП, член 28.

34 ЗАПСП, член 29.

- Кога делото неовластено јавно се соопштува³⁵, односно соодветно за видот на делото тоа јавно се изведува³⁶, јавно се пренесува³⁷, јавно се изложува³⁸, јавно се прикажува³⁹, радиодифузно се емитува⁴⁰ или реемитува⁴¹ и/или ѝ се става на располагање на јавноста⁴².

1) Кога делото неовластено се преработува⁴³.

Кога станува збор за авторското право, можна е и **повреда на други права**⁴⁴ кои ги ужива авторот. Поконкретно, до повреда на другите права на авторот може да дојде во следните ситуации:

- Кога на авторот ќе му биде оневозможен или попречен пристап до оригиналот или до примерокот од неговото дело што го поседува друг, заради остварување на правото на умножување или правото на преработување на делото, при што тоа не е во спротивност со оправданиот интерес на поседувачот, односно кога по барање на авторот нема да му биде предаден, од страна на поседувачот, оригиналот на ликовно или фотографско дело заради јавно изложување или друг вид објавување, а за што авторот имал оправдан интерес;⁴⁵
- Кога авторот нема да биде известен и/или нема добие надоместок од секоја наредна продажба или отуѓување на друг начин на оригинал на уметничко дело, односно надоместокот кој ќе го добие нема да биде утврден според стапките определени со закон;⁴⁶
- Кога нема да добие надоместок од умножување за приватно користење, односно висината на тој надоместок нема да биде определена според закон и акт на Владата на Република Македонија со кои тој се утврдува;⁴⁷
- Кога нема да добие надоместок за секое изнајмување на делото⁴⁸
- Кога нема да добие надоместок од послуга на оригинал или примероци на неговото авторско дело⁴⁹.

При оценувањето на постоење повреда треба да се имаат предвид одред-

35 ЗАПСП, член 30, во врска со член 131, став 1, алинеја 1.

36 ЗАПСП, член 31.

37 ЗАПСП, член 32.

38 ЗАПСП, член 33.

39 ЗАПСП, член 34.

40 ЗАПСП, член 35.

41 ЗАПСП, член 36.

42 ЗАПСП, член 37.

43 ЗАПСП, член 38.

44 ЗАПСП, член 39.

45 ЗАПСП, член 40.

46 ЗАПСП, член 41 – 45, во врска со член 131 став 1, алинеја 2.

47 ЗАПСП, член 46 – 48 во врска со член 131, став 1, алинеја 7, 8 и 9; Одлука за висината на единствениот надоместок од умножување за приватно користење („Службен весник на Република Македонија“ бр. 151/2011).

48 Види член 49 во врска со член 77 и 91, став 2 и во врска со 131, став 1, алинеја 4 од ЗАПСП.

49 ЗАПСП, член 50 во врска со 131, став 1, алинеја 3.

бите од Законот кои се однесуваат на исклучоците и ограничувањата на авторското право⁵⁰, како и одредбите на договорот со кој се пренесува авторското право доколку таа повреда е резултат на повреда на договорните обврски на стекнувачот на правото. Последново треба особено да се има предвид кога станува збор за договорите за филмска продукција⁵¹. Оттука кога филмскиот продуцент постапува спротивно на договореното прави повреда на правата. Повреда е можна и при постапување спротивно на законските обврски кои се однесуваат на правото на авторите на правичен надоместок од филмскиот продуцент, за секое користење на делото, односно на правото на авторите на придонесите посебно да ги користат своите придонеси кон аудиовизуелното дело, под услов со тоа да не се повредени правата на филмскиот продуцент.

Правата на уметници изведувачи⁵² се повредени кога:

- Уметникот - изведувач нема да биде признат како изведувач на изведбата; нема да биде назначено неговото име, псевдоним или друга ознака, односно називот на составот, уметничкиот раководител на составот и солистот, при секое користење на изведбата, освен ако тоа технички не е возможно и кога неговата изведба се менува, деформира, сакати или уништува, односно се користи на начин што може да им наштети на неговата личност, чест и углед - повреда на моралните права⁵³;
- Неовластено се снима неговата неснимена изведба; јавно се соопштува неговата неснимена изведба, освен за радиодифузно емитување на неговата изведба која сама по себе, е радиодифузна или е направена од снимка; неовластено се умножува снимката од изведбата⁵⁴; неовластено се пушта во промет оригиналот или примерокот од снимката од изведбата и неовластено се става на располагање на јавноста на снимката од изведбата - повредата на материјални права⁵⁵;
- Повреда на други права на изведувачот⁵⁶, кога нема да добие дел од единствениот надоместок за секое јавно соопштување на фонограм со негова изведба, издаден за комерцијална цел⁵⁷; нема да добие надоместок за секое изнајмување; нема да добие дел од единствениот надоместок за умножување за приватно користење

50 ЗАПСП, член 51 – 54.

51 ЗАПСП, член 88-94.

52 ЗАПСП, член 101.

53 ЗАПСП, член 103.

54 Умножување на снимка претставува изработка на примероци на снимката.

55 ЗАПСП, член 104, во врска со член 131.

56 ЗАПСП, член 105 во врска со член 131.

57 Издавање за комерцијална цел претставува умножување на фонограм во доволен број примероци наменети за јавноста.

При оценувањето на повредата треба да се земат предвид одредбите на ЗАПСП коишто се однесуваат на преносот на правата на уметниците изведувачи.⁵⁸

До повреда на правата на произведувач на фонограм⁵⁹ може да дојде кога:

- При користење на фонограмот нема соодветно да биде означено неговото име или назив, освен доколку тоа не е возможно - повреда на моралните права⁶⁰;
- Фонограмот неовластено се користи за умножување, пуштање во промет и ставање на располагање на јавноста - повреда на материјалните права на произведувачот на фонограм⁶¹;
- Тој нема да добие дел од единствениот надоместок од јавно соопштување на неговиот фонограм издаден за комерцијална цел⁶² или дел од единствениот надоместок за умножување за приватно користење⁶³ - повреда на другите права на произведувачот на фонограми⁶⁴

Повредата на права на филмски продуцент⁶⁵, може да се појави како

- Повреда на моралните права⁶⁶, кога при користење на видеограмот нема соодветно да биде означено неговото име или назив, освен доколку тоа не е возможно.
- Повреда на материјалните права филмскиот продуцент⁶⁷, кога неговиот видеограм неовластено се користи за умножување, пуштање во промет, јавно прикажување, радиодифузно емитување, реемитување и ставање на располагање на јавноста.
- Повреда на другите права на филмскиот продуцент кога тој нема да добие дел од единствениот надоместок за умножување за приватно користење.

Правата на радио-телевизиска организација се повредени кога нејзините програми неовластено се користат за: снимање на програмите на носачи на слика и/или тон, умножување и ставање во промет на умножените примероци од снимките на програмите, реемитување, јавно пренесување на места

58 Види член 106 – 108 од ЗАПСП.

59 ЗАПСП, Член 109.

60 ЗАПСП, член 110, став 1.

61 ЗАПСП, член 110, став 2.

62 Како фонограм издаден за комерцијална цел се смета и фонограм ставен на располагање на јавноста

63 ЗАПСП, член 46.

64 ЗАПСП, член 111.

65 ЗАПСП, Поим, Член 112: [1] Филмски продуцент, во смисла на овој закон, е физичко или правно лице што ја презема иницијативата, организацијата, финансирањето и одговорноста за создавање на првата снимка на аудиовизуелно дело (во натамошниот текст: видеограм). [2] Видеограм, во смисла на ставот [1] на овој член, е носач на слика со снимката на подвижни слики со или без придружен звук од кој тие може да бидат восприемани, умножени или соопштени со помош на технички средства.

66 ЗАПСП, член 113, став 1.

67 ЗАПСП, член 113, став 2.

достапни на јавноста и со наплата на влезници и ставање на располагање на јавноста⁶⁸.

Дејствата на повреда на авторското право и сродните права на одреден начин може да бидат спречени и ограничени со **технолошки мерки**⁶⁹. Притоа, во согласност со член 163, ќе се смета дека некое лице повредува исклучиво право определено со ЗАПСП, кога знаело или можело да знае дека презема противзаштитни дејства за да ги изигра делотворните технолошки мерки кои служат за заштита на тоа право. Како повреда на исклучивите права утврдени со ЗАПСП се смета и кога некое лице произведува, увезува заради ставање во промет, става во промет, продава, изнајмува, рекламира за продажба или изнајмување или поседува во комерцијални цели технологија, компјутерски програми, средства и нивни составни делови или неовластено врши услуги, кои било делотворни технолошки мерки, кои: 1) се промовирани, рекламирани или се во продажба заради изигрување на технолошките мерки; 2) имаат само ограничено комерцијална цел или користење, освен заради изигрување и 3) првенствено се креирани, произведени, прилагодени или функционираат за да се овозможи или олесни изигрување на технолошките мерки. Овие правила соодветно се применуваат и на која било технологија, компјутерска програма, средства или нивни составни делови со кои електронските информации за управување со правата⁷⁰ се отстранети или изменети. Така, според член 165, се смета дека некое лице ги повредува исклучивите материјални права кога свесно, без дозвола отстранува или менува која било електронска информација за управување со правата, како и кога умножува, става во промет, увезува заради ставање во промет, изнајмува или јавно соопштува авторско дело или предмет на сродните права чиишто електронски информации за управување со правата биле неовластено отстранети или изменети, а знаело или можело да знае дека со тоа предизвикува, овозможува, олеснува или прикрива повреда на правата.

ЗАКЛУЧОК: БИДЕТЕ ОСОБЕНО ВНИМАТЕЛНИ. АВТОРСКОТО ПРАВО И СРОДНИТЕ ПРАВА ПРЕТСТАВУВАА МНОГУ СЛОЖЕНА ПРАВНА ОБЛАСТ. ИМАЈТЕ РЕДОВНИ КОНТАКТИ СО ОРГАНИЗАЦИИТЕ ЗА КОЛЕКТИВНО УПРАВУВАЊЕ СО ПРАВАТА. ЗА СЕКОЈА НЕЈАСНОТИЈА НАЈДОБРО Е ДА СЕ КОНСУЛТИРАТЕ СО ЕКСПЕРТ ОД ОБЛАСТА.

68 ЗАПСП, член 115.

69 Според член 163, став 1 од ЗАПСП, технолошки мерки, во смисла на овој закон, е која било технологија, компјутерска програма, средства или нивни составни делови, кои во текот на своето редовно работење се наменети за спречување и ограничување на дејствијата за повреди на правото, утврдено со овој закон, без дозвола на носителот на правото. Овие мерки се сметаат за делотворни, доколку носителот на правото ги остварува со примена на контролиран пристап или процес на заштита, како што е кодирање, искривување или друг вид на менување на делото, како и преку механизмите за контрола на умножувањето.

70 Електронски информации за управување со правата претставуваат сите информации што ги обезбедуваат носителите на правата, а со кои се препознаваат авторските дела, односно предметите на сродните права, вклучувајќи ги и базите на податоци како што се: авторот, другите носители на правата, роковите и условите за нивно користење, како и нивните соодветни бројки и кодови што ги претставуваат тие информации.

Утврдив дека со мое дејство е направена повреда на авторското право и сродните права. Какви санкции може да очекувам?

Авторското право и сродните права уживаат кривично-правна, граѓанско-правна и прекршочна заштита. Кривичната заштита на авторското право и сродните права се остварува според одредбите од Кривичниот законик и прописите за кривична постапка. Граѓанската заштита на авторското право и сродните права се остварува според прописите за парничната постапка, за обезбедување побарувања, за облигационите односи и ЗАПСП. Прекршочната заштита на авторското право и сродните права се остварува според прописите за прекршоци и ЗАПСП.

Кривично-правна заштита

Во определени случаи повредата на авторското право и сродните права може да исполнува битие на кривично дело. Кривичниот законик на Република Македонија (во понатамошниот текст: КЗ)⁷¹ во член 157, определува дека тој што во свое име или во име на друг неовластено ќе објави, прикаже, репродуцира, дистрибуира, изведе, емитува или на друг начин неовластено ќе посегне по туѓо авторско право или сродно право, односно авторско дело, изведба или предмет на сродно право, ќе се казни со затвор од шест месеци до три години. Доколку ова дело е сторено преку компјутерски систем, сторителот ќе се казни со затвор од шест месеци до три години. Ако со делото е прибавена поголема имотна корист, според КЗ, сторителот ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години, односно со затвор од една до пет години кога тоа е направени преку компјутерски систем. Казнив е обидот, а примероците на авторските дела и предметите на сродните права, како и средствата за репродуцирање се одземаат. Ако делото го стори правно лице, ќе се казни со парична казна. Гонењето за повреда на морално право се презема по предлог на оштетениот.

Граѓанско-правна заштита

Авторот, или носителот на право, лице овластено да го користи правото и организација (носители на право), чие право определено со ЗАПСП е повредено, кога постои оправдано сомневање дека ќе му биде повредено правото и кога има вистинска закана од повреда на правата, има право да поднесе барање за заштита на правото, за времени и други мерки и на тој начин да оствари граѓанско-правна заштита на своите права.

Заштитата на правото на носителите на правото им овозможува да бараат:

71 „Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014, 132/2014 и 160/2014.

- **Престанок на дејството на повреда**, што значи дека може да побараат од судот да му наложи на тужениот прекин на дејството со кое се повредува право, како и/или забрана на такво или слично дејство во иднина;
- **Надоместок на материјална штета** која е сторена со повредата. Притоа носителите на правото може да бараат надоместок за направената материјална штета и за загубена добивка. Надоместокот се определува во износ што тужениот би го платил доколку побарал законско користење на правото (вообичаен надоместок), односно во износ пропишан со соодветни тарифи/ со општ договор.
- **Надоместок на нематеријална штета** која е резултат на повреда на морално право. Таа се бара независно од изречениот зголемен надоместок и при непостоење материјална штета, па судот може да пресуди на авторот да му се исплати праведна парична оштета за претрпена душевна болка и страдање, како последица од повредата на моралното право, доколку утврди дека тоа го предизвикале околностите на случајот, и особено, степенот на повредата и нејзиното траење;
- **Зголемен надоместок** во ситуациите кога право определено со ЗАПСП е повредено со намера или крајна небрежност. Во овие случаи носителите на правото може да бараат исплата на договорениот или вообичаениот надоместок за тој вид користење, зголемен до 200%, независно дали од повредата претрпеле имотна штета (граѓанска казна). При одлучувањето по барањето за плаќање на надоместокот и одмерувањето на неговата висина, судот ќе ги има предвид сите околности на случајот, особено степенот на вината на тужениот, износот на договорениот или вообичаениот надоместок;
- **Означување на авторот** кое судот може да го нареди како дополнително, односно правилно означување во ситуациите кога е повредено моралното право за означување на името, псевдонимот или друга ознака на авторот при користење на делото;
- **Враќање на користа стекната од недозволеното користење**, при што се враќаат сите користи кои се стекнати со недозволеното дејство и се плаќа казнена камата која се пресметува од моментот на поднесување на барањето, ако стекнувачот бил совесен, односно од моментот на стекнување на користа, ако стекнувачот бил несовесен;
- **Отстранување од промет на предметите од повредата на правото**, што значи дека во случај на повреда на исклучиво право според ЗАПСП, без да се влијае на побарувањата за надоместок на штета и независно од изрекување надоместок од кој било вид согласно со ЗАПСП, носителите на правото може да бараат отстранување од промет на примероците на авторско дело и предмети на сродни права кои без дозвола се изработени заради ставање во промет или се во промет,

како и материјалите и средствата користени или наменети за повредата и нивно уништување. Овие мерки се извршуваат на трошок на лицето кое ги повредило правата. При изрекувањето на вакви мерки, судот ќе ги земе предвид околностите на случајот, а особено сразмерноста меѓу сериозноста на повредата и побарувањата, интересот на носителите на правото за обезбедување ефикасна заштита на правата, како и интересите на трети лица. Доколку носителите на правото побараат отстранување од промет на предметите од повредата на правото, а судот оцени дека овие мерки не соодветствуваат на природата и интензитетот на повредата, таа може да се отстрани на друг начин. Доколку судот оцени дека лицето кое ја направило повредата дејствувало без намера, судот може да определи, со согласност на носителот на правото, плаќање на паричен надоместок во износ кој не може да биде помал од оној кој би го добил при дозволено користење на правото. Мерките за уништување нема да се применуваат доколку со уништување на средствата користени или наменети за повреда на право би настанала поголема штета од штетата настаната од повредата на правото, освен кога се работи за средства што исклучиво или претежно се наменети за повредата. Барање за отстранување од промет на предметите од повредата на правото може да се истакнуваат во рок од три години од кога носителот на правото дознал за недозволената изработка на предметите или од нивното пуштање во промет, односно на намерата за пуштање во промет, а најдоцна пет години од нивната недозволена изработка, односно пуштање во промет.

- **Објавување судската пресуда**, што значи дека носителот на правото може да бара правосилната пресуда со која целосно или делумно се усвојува неговото барање за заштита на авторско право и сродните права, да биде објавена во медиумите за масовна комуникација, на трошок на тужениот.

Прекршочна заштита

Законот за авторско право и сродни права предвидува прекршочни санкции за непочитување на одредбите од Законот. Во врска со работењето на медиумите треба да се има предвид законската одредба⁷² според која глоба за прекршок во износ од 10.000 до 15.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече на правното лице кое:

- на недостатоен начин го користи народното творештво и не го наведува изворот и потеклото⁷³,
- не ја известува и не доставува информации, документи и податоци, не уплати соодветен износ на надоместоци на соодветната организација

⁷² ЗАПСП, член 182.

⁷³ ЗАПСП, член 53 став 2.

за колективно управување во пропишани рокови и не овозможи увид во документацијата⁷⁴

- без одлагање не ја известува соодветната организација за колективно управување за секоја промена на околностите на користењето или за негово престанување⁷⁵ и
- не овозможи пристап и користење на делото преку отстранување на технолошките мерки или други средства на лице кое има законски пристап во случај на исклучоци и ограничувања на правото, определени со ЗАПСП⁷⁶.

Во овие случаи со глоба од 5.000 до 8.000 евра во денарска противвредност ќе одговара и одговорното лице во правното лице, односно 3.000 до 4.000 евра трговецот поединец. Истата глоба ќе му се изрече и на физичко лице за некој од наведените прекршоци. Дополнително, на правно лице, односно на трговец поединец може да му се изрече забрана за вршење на професија, дејност или должност во траење од една до две години.

Повредата на правилата за почитување на авторското право и сродните права доведува до прекршочни санкции и според Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги. Така, глоба во износ од 5.000 до 10.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече на правното лице за прекршок, реемитување програмски сервиси за кои, меѓу другото, ги нема уредено авторското право и сродните права⁷⁷.

ЗАКЛУЧОК: СТАНУВА ЗБОР ЗА МОШНЕ ЧУВСТВИТЕЛНА ОБЛАСТ. МОЖНО Е ДА СТЕ ИЗВРШИЛЕ ПОВРЕДА НА ТУЃО ПРАВО, А ЗА ОВА ДА НЕ СТЕ НИ СВЕСНИ. ПРЕВЕНТИВНОТО ПОСТАПУВАЊЕ Е СЕКОГАШ ПОПРЕПОРАЧЛИВО. ПОБАРАЈТЕ ПОМОШ ОД СТРУЧНО ЛИЦЕ ПРЕД ДА СЕ ВПУШТИТЕ ВО КОЈА БИЛО ПОСТАПКА.

74 ЗАПСП, член 135 ставови 1, 2 и 3.

75 ЗАПСП, член 135 став 5.

76 ЗАПСП, член 164.

77 Закон за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, член 141, став 4.

